

TARİH TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

Cilt/Vol.: 1-Sayı/Issue: 1
Haziran 2023/June 2023

Başvuru/Submitted: 1 Haziran/June 2023
Kabul/accepted: 16 Haziran/June 2023

<https://tarihtetkikleri.com>

DOI Number: 10.5281/zenodo.8053994

Araştırma Makalesi

Altı ayda bir yayınlanan hakemli, tarih dergisi
A refereed history journal published every six months

Sınırdaki Diploması: Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'na Giriş Sürecinde Sofya Sefareti ve Ali Fethi Bey*

Melik ABAY**

Özet

Coğrafi konumu bakımından Bulgaristan, I. Dünya Savaşı'nda her iki muharip taraf için de çok önemliydi ve her iki taraf Bulgaristan'ı kendi tarafına çekmek için ona birtakım tavizler vermeye hazır görünüyordu. Savaşın başında tarafsızlığını ilan eden Bulgar Hükümeti, Osmanlı Devleti ve İttifak Devletleri ile ittifaka istekli görünse de özellikle muhalif partilerin kışkırtmalarıyla kamuoyunda İttifak Devletleri ve Osmanlı Devleti aleyhine bir tutum oluşmasından çekiniyor ve bu ittifaka yanaşmak istemiyordu. Berlin-Viyana-İstanbul bağlantısının kurulması için Bulgar Hükümeti'nin bu kaygısının giderilmesi gerekiyordu ve özellikle bu konuda Osmanlı Devleti'nden bir hayli fedakârlık bekleniyordu.

Osmanlı Devleti, Edirne'nin müdafaasını gerektiren arazi kendisinde kalmak üzere Bulgaristan ile yeni bir sınır hattının oluşturulmasına razı idi. Nitekim Osmanlı Devleti bu fedakârlığına karşılık Bulgaristan'dan; Osmanlı mühimmatını geçirmesi ve Bulgaristan'ın İttifak Devletleri safında harbe girmesini istemişti. Fakat Bulgaristan, özellikle Meriç Nehri'nden sadece kendisi istifade etmek istemiş ve Bulgaristan'ın bu isteği Türk-Bulgar görüşmelerinin neticeye ulaşmasını zorlaştırmıştı. Bununla birlikte Bulgaristan savaşa girmesine karşılık Kırklareli'nin de kendisine bırakılmasını istemişti. Bulgaristan'ın bu talepleri, Osmanlı Devleti'ni çok güç durumda bırakmıştı. Zira Doğu Trakya'nın doğrudan doğruya Bulgarların kontrolüne geçmesini sağlayan bu arazi, gelecekte Türk tarafı için Edirne'nin savunma imkânını ortadan kaldıracak gibi batıdan gelecek bir istilaya karşı bu hattı müdafaaya imkân bırakmıyordu. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, Kırklareli'nin dahil olduğu bir anlaşmayı kabul etmesi mümkün değildi ve müzakereler Osmanlı Devleti'nin teklif ettiği Midye-Enez hattı üzerinden sürdürülmüştür.

Bu çerçevede Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'na giriş sürecini ele alan bu araştırma, söz konusu süreci Sofya Osmanlı Sefaret raporları ve sefaretin Hariciye Nezareti ile yaptığı diplomatik yazışmalar bağlamında ele almaktadır. İstifade edilen arşiv malzemesi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki (BOA) Hariciye Siyasi Kısım (HR. SYS.) ve Sofya Sefareti (HR. SFR. 04.) tasniflerinin vesikalarından meydana gelmektedir. Arşiv vesikalarının yanında, Sofya askerî ataşesi Mustafa Kemal'in [Atatürk][1881-1938] Harbiye Nezareti ile Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği çeşitli konulara dair değerlendirmelerini içeren raporları, çalışmanın kapsamını oluşturan sürece önemli veriler sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Türk-Bulgar İlişkileri, Sofya Osmanlı Sefareti, Ali Fethi Bey, Çanakkale Zaferi

*Bu çalışma "I. Dünya Arifesinde ve Başlarında Sofya Merkezli Türk-Bulgar Diyalogu" (Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü), başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

**Öğretim Görevlisi, Milli Savunma Üniversitesi, melikabay16@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-4660-8420.

Abstract

Diplomacy at the Border: Sofia Embassy and Ali Fethi Bey's Activities eve of Bulgaria's World War I Decision

Geographically, Bulgaria was of great importance to both warring sides during World War I, and both sides appeared willing to offer concessions to pull Bulgaria to their side. At the beginning of the war, the Bulgarian government declared its neutrality but seemed inclined to form an alliance with the Ottoman Empire and the Central Powers. However, due to instigation by opposition parties, there was a fear of developing a negative public sentiment against the Central Powers and the Ottoman Empire, which made Bulgaria hesitant to join the alliance. To establish the Berlin-Vienna-Istanbul connection, the concerns of the Bulgarian government needed to be addressed, and significant sacrifices were expected from the Ottoman Empire in this regard.

The Ottoman Empire agreed to the creation of a new border line with Bulgaria, with the understanding that the territory requiring the defence of Edirne would remain under its control. In return for this sacrifice, the Ottoman Empire requested Bulgaria to allow the passage of Ottoman ammunition and join the war on the side of the Central Powers. However, Bulgaria insisted on benefiting solely from the Maritsa River, complicating Turkish-Bulgarian negotiations and hindering their progress. Additionally, Bulgaria demanded that Kırklareli be left under its control in exchange for entering the war. These demands placed the Ottoman Empire in a difficult position. Granting Bulgaria's request, which would directly place Eastern Thrace under Bulgarian control, would eliminate the defence capabilities of Edirne for the Turkish side and leave no opportunity to defend against an invasion from the west. Therefore, it was not possible for the Ottoman Empire to accept an agreement that included Kırklareli, and the negotiations continued based on the line proposed by the Ottoman Empire, namely the Midye-Enez line.

In this context, this research examines Bulgaria's entry process into World War I by analyzing the Sofia Ottoman Embassy reports and diplomatic correspondence with the Ministry of Foreign Affairs. The archival material utilized consists of documents from the Political Section of the Ministry of Foreign Affairs (HR.SYS.) and the Sofia Embassy (HR.SFR.04.) located in the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey. In addition to the archival documents, reports from Mustafa Kemal (Atatürk), the military attaché in Sofia, to the Ministry of War and the General Staff, providing evaluations on various topics, have provided significant data related to the scope of this study.

Keywords: World War I, Turkish-Bulgarian Relations, Ottoman Embassy in Sofia, Ali Fethi Bey, Dardanelle Victory

Giriş

Bulgaristan'ın Balkan Savaşları'ndaki siyasî ve askerî başarısızlığından sonra iktidara Demokrat Partisi lideri Vasil Hristov Radoslavof [1854-1929]¹ geldi. Yeni Bulgar Hükümeti, Balkan Savaşları'nın ardından imzaladığı Bükreş Antlaşması'ndan sonra, Osmanlı Devleti ile iyi münasebette bulunmanın, Bulgar milli politikasına uygun olduğu kanaatindeydi. Zira I. Balkan Savaşı sonucunda Balkan Devletleri'nin başta Makedonya olmak üzere Osmanlı Devleti'nden aldıkları toprakları paylaşamamaları üzerine aralarında başlayan II. Balkan Savaşı Bulgaristan'ın yenilgisiyle sonuçlanmış ve Bulgaristan Bükreş Antlaşması ile Güney Dobruca Romanya'ya, Edirne Osmanlı Devleti'ne kaldı. Makedonya ise Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında paylaşıldı².

Bulgaristan için millî bir emel olan Makedonya'ya tümüyle sahip olamamak Bulgar milleti ve hükümeti için unutulmaz bir yara meydana getirmişti. Bulgar Hükümeti bu yarayı ancak Makedonya'nın, Sırların ve Yunanlıların eline geçen kısmını tekrar ele geçirilmesi, Romanya'nın aldığı yerleri geri alınması, kendisini yenilgiye uğratmış olanlara bir intikam darbesi vurmak suretiyle tedavi edebileceğini düşünmekteydi³. Sonuçta İstanbul Antlaşması'ndan⁴ [29 Eylül 1913] sonra

¹ 1913-1918 yılları arasında Bulgaristan Başbakanı olan Radoslavof, I. Dünya Savaşı'nda Bulgaristan'ın Almanya ile ittifak yapması gerektiğini savunmuş ve Bulgaristan'ın İttifak Devletleri tarafında savaşa girmesinde önemli bir rol oynamıştır.

² Ayşe Eryaman, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ı Müttefik Olarak Kendi Safına Çekme Girişimleri", *Savaş Araştırmaları Uluslararası Kongresi*, Bildiriler Kitabı, Çanakkale, 2015, s. 95.

³ Ahmet Tetik, *Sofya Askerî Ataşesi Mustafa Kemal'in Raporları (Kasım 1913-Kasım 1914)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 40.

savaşın iki mağlubu arasında ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Türk-Bulgar ilişkilerinin⁵ bu yeni dönemde Ali Fethi [Okyar] [1880-1943] Bey Büyükelçi,⁶ Mustafa Kemal [Atatürk] de Türk askerî ataşesi olarak Sofya'ya tayin edilmiştir⁷. Ali Fethi Bey'in görev yaptığı dönemde, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli gelişme I. Dünya Savaşı'nın başlaması idi. Nitekim siyasî hayatına yeni başlamış ve birtakım coğrafi şartlar karşısında, kendi menfaatleri için her müsait vaziyetten istifade etmek isteyen Bulgaristan, Avusturya-Sırbistan ihtilafından faydalanarak yeni topraklar elde etmek niyetindeydi.

1. I. Dünya Savaşı Karşısında Bulgaristan'ın Tarafsızlık Politikası ve Savaşın İlk Günlerinde Türk Tarafının Bulgaristan'ı Kazanma Teşebbüsleri

Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan politikası Bulgarları kazanma temeline dayanmaktadır. Nitekim I. Dünya Savaşı başladığında Osmanlı politikacılarının ilk siyaseti Bulgaristan'ı kendi saflarına katılmaya ikna etmeye çalışmaktı. Bu kapsamda Ali Fethi Bey, Osmanlı-Bulgar ittifakını sağlamak amacıyla Bulgaristan'daki Sofya Sefaretinde yürüttüğü faaliyetleri ve gelişmeleri başta Hariciye Nezareti olmak üzere çeşitli birimlere aktararak bilgilendirmiştir. Bu yönüyle Sofya Sefareti Balkarlarda irtibat kurma, oluşturma görevlerini üstlenmiştir. Bir aracı kurum gibi hareket eden sefaret, Balkan Savaşları sonrası bölgedeki ilişkileri düzenlemeye, yeni bir sistem kazandırmaya çalışmıştır. Diğer taraftan Bulgaristan'ın takip ettiği dış politika, iç siyasetindeki gelişmeler ve kamuoyunda olup bitenleri merkeze iletmıştır⁸.

Savaşın başlangıcı ile birlikte İtilaf ve İttifak Devletlerinin diplomatları Balkanlar için diplomatik bir savaş başlattılar. Onlar için Balkanlar, yakın doğunun kapılarının açıldığı bir bölge olmasının yanında savaşın kazanılması için de bir anahtar mahiyetindeydi. Bu nedenle her iki grup Bulgaristan'ı kendi safına çekmek için büyük çaba sarf etmiştir. Ancak savaş başladığında Bulgaristan bekle gör politikasını takip etti. Ülkede hâkim olan genel görüş ise herhangi bir tarafa dahil olmak şu aşamada Bulgaristan'ın menfaatine olmayacağı yönündeydi⁹. Bulgaristan'ın tarafsızlık ilanı, her ne kadar kamuoyu tarafından hoş karşılsansa da Bulgar Hükümeti'nin kendi milli hedeflerine ulaşması için bu tarafsızlığını terk etmesi gerekiyordu. Ancak Bulgar Hükümeti bu buhrandan savaşa dahil

⁴ Bu anlaşmaya ek olarak göçmenlerin yerleştirilmesi ile ilgili 15 Kasım 1913 tarihinde Edirne'de bir protokol imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre; Edirne, Kırklareli ve Dimetoka Osmanlı Devleti'nde kalırken, Batı Trakya Bulgaristan'a bırakılmıştır ve genel olarak Meriç Nehri Türk-Bulgar sınırı olarak kabul edilmiştir. Sınır düzenlemesinin yanı sıra Bulgaristan'da kalan Müslüman Türkler ile Osmanlı'da yaşayan Bulgarların hakları da düzenlenmiştir. Buna göre; Bulgaristan'daki Türkler istedikleri takdirde 4 yıl içinde Osmanlı sınırları içine gönderilecek, orada kalanlar ise, her türlü din ve mezhep hürriyetine sahip olacak, müftü ve baş müftülerine kendileri seçebileceklerdi. Ayrıca İstanbul Antlaşması metni için bk. *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 16, Ankara 2002, ss. 3-50.

⁵ I. Dünya Savaşı öncesi Türk-Bulgar ilişkileri için bkz. Ökkeş Narinç, *Bulgar Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, Gece Kitaplığı, 2020. A. Hristoff, *Büyük harbe Tarihi Bir Bakış ve Bulgaristan'ın Harbe İştiraki*, Çev. M. Murat, İstanbul Askeri Matbaa, 1932. Fatih Sancaktar, "Ali Fethi (Okyar) Bey'in Bulgaristan Sefirliği Dönemindeki Faaliyetleri (Ekim 1913-Aralık 1917)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27/81 (2011) s. 579- 580. Ayşe Eryaman, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Türk-Bulgar İlişkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

⁶ 1909 yılında kurulan Sofya Sefareti'ne atanan ilk elçi Stockholm Sefiri Asım Bey'di. Asım Bey, iki buçuk yıl görevde kaldı. Hariciye Nazırlığı'na getirilmesinin ardından Atina Sefiri Mehmet Nabi Bey sefaret hizmetine atandı. Nabi Bey'in sefirlik yıllarında, Balkanlardaki karışıklıklar gittikçe arttı. Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanından bir hafta sonra Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan hükümetleri de ağır isteklerde bulunan bir nota verdiler. Süreci savaşa götürecek ağırlıkta olan bu nota Osmanlı içişlerine müdahale niteliği taşımaktadır. Meclis-i Mahsus'da ki müzakere neticesinde üç hükümet nezdinde bulunanlardan Sofya, Belgrad ve daha sonra Atina sefirlerinin hemen ülkeye dönmeleri kararı alındı. Zikrolunan kararlar birlikte, Nabi Bey'in bilfiil sefaret süreci tamamlanmış oldu. Aydın Çakmak, *Türk Dışişleri Teşkilatının Gelişimi: Hariciye Nezareti*, Ötüken Neşriyat, ss. 343-344.

⁷ Yusuf Sarıncı, "Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ın Bağımsızlığını Tanıması ve Türk-Bulgar İlişkilerinin Gelişmesi (1908-1914)", *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, Eskişehir, Odunpazarı Belediyesi Yayınları, 2005, s. 135. Fatih Sancaktar, "Ali Fethi (Okyar) Bey'in Bulgaristan Sefirliği Dönemindeki Faaliyetleri (Ekim 1913-Aralık 1917)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27/81 (2011).

⁸ Sancaktar, "Ali Fethi (Okyar) Bey'in Bulgaristan Sefirliği Dönemindeki Faaliyetleri", s. 584-586.

⁹ Bulgar belgeleri ışığında Bulgaristan'ın savaşa giriş süreci ve savaştan sonraki süreci hakkında bkz. Ökkeş Narinç, *Bulgar Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşında Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, Gece Kitaplığı, Ankara 2020.

olmadan ve tarafsızlığını kullanarak milli emellerine ulaşma düşüncesindeydi. Nitekim topraklarının küçük olmasından da faydalanarak bu tarafsızlığını muhafaza etmesi zor değildi¹⁰.

Birinci Dünya Savaşı arifesinde Bulgar basınına meşgul eden en önemli mesele Avusturya-Macaristan veliyahdının suikastıydı. Bu süreçte Bulgar Hükümeti'ne yakın gazeteler, bu ihtilafta Avusturya'nın galip gelmesiyle Bulgar Hükümeti'nin Avusturya'ya yakın siyaseti sayesinde bu buhrandan faydalanacağını gündeme getirmektedir¹¹. Muhalif basın ise Sırbistan'ın bu felakete, kendisinin Balkan ittifakına etmiş olduğu ihanetin sebep olduğunu aktarsa da Avusturya'nın böyle bir buhranda Balkan hükümetlerinden birini ezmesi, diğer Balkan milletleri ve hükümetleri için tehlike teşkil edeceğini yazmaktadır. Ancak her iki tarafın da buluştuğu ortak nokta Bulgar Hükümeti'nin tarafsızlık politikasıydı. Zira Bulgar Hükümeti'nin tarafsızlık ilanı hem hükümet yanlısı hem de muhalif basın tarafından uygun bulunmuştu. Fakat her iki tarafta bu tarafsızlık karşısında, Bulgaristan'ın Makedonya'dan bir taviz alması gerektiğini yazmaktaydı¹².

Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı karışıklığında tarafını belirlemede, yani iki muharip taraftan hangisine yöneleceği meselesinde esas noktayı, Makedonya'daki emelleri belirlemektedir. Bulgaristan'ın tarafsızlığı boyunca gerek hükümet taraftarı gazeteler gerekse muhalif partileri destekleyen gazetelerin yazıları genellikle bu husus hakkında yazılmakta ve kendi destekledikleri partinin görüşlerini beyan etmektedir.

Hükümete yakın gazetelerden Narodni Prava gazetesi, "Makedonya" başlığıyla yazdığı başmakalede: "Makedonya'nın bugün her zamankinden daha fazla Bulgaristan için vazgeçilmez olduğunu ve Bulgaristan'ın millî emelinin burayı elde etmek olduğunu" yazdıktan sonra, Bulgaristan'ın bütün devletlerle münasebetlerinin bu esasa dayandığını, yine o devletlerin hangisi Bulgaristan'ın bu maksadına hizmet ederse, Bulgaristan'ın ona yakınlaşacağını ilave gündeme getirmiştir.

Muhalif partilerden Mösyö Nikola Gennadiyev'in [1868-1923] partisine yakın olan Volya gazetesi ise bu hususta daha kesin bir ifade ile Bulgaristan ile Sırbistan menfaatlerinin tamamen birbirine zıt olduğunu, bundan dolayı Sırbistan'ın Makedonya'yı tahliye etmesini isteyenlerin Bulgaristan aleyhine hareket etmiş olacaklarını, Sırbistan'ın bütün müttefiklerinin Bulgaristan'a karşı olacağını yazmıştır. Ayrıca Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'nda tarafını "Slavlık" müttefiklerinden ziyade "Bulgarlık" müttefikini düşünerek belirlemesi gerektiğini ilave etmiştir¹³.

Bir diğer muhalif lider İvan Evstratiev Geşof'un [1849-1924]¹⁴ partisini destekleyen Mir Gazetesi, Sırbistan hakkında yazdığı makalelerde, Balkan ittifakına ve Rusya siyasetine taraftarlık ederek, bu gayeye ulaşmak için Sırbistan'ın Bulgaristan'a karşı tavizde bulunması ve Makedonya'yı Bulgaristan'a terk etmesi gerektiğini, fakat Sırbistan menfaati için bu tavizi yapmayacağı için, bu hususta İtilaf Devletleri'nin Sırbistan'a baskı yapması gerektiğini iddia ediyordu¹⁵.

Gazetelerin bu makaleler ele alındığında gerek muhaliflerin ve gerekse hükümet taraftarlarının Bulgaristan'ın vaziyetini belirleme hususunda, Makedonya meselesini ele aldıkları görülmektedir. Hükümeti destekleyen gazeteler, Makedonya'nın elde edilmesi için Sırbistan'ı zorla zapt etmek fikrini savunduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan muhalif basın ise zorla zapt etmek yerine, Sırbistan'ın İtilaf Devletleri tarafından ikna edilmesi fikrini benimsedikleri görülmüştür¹⁶.

Bulgar Hükümeti her ne kadar tarafsızlığını ilan etmişse de her türlü ihtimale karşı hazırda bulunmaya çalışmaktan da geri durmamıştır. Öyle ki Sobronya'da¹⁷ (Bulgar Milli Meclisi)

¹⁰ A. Hristoff, *Büyük harbe Tarihi Bir Bakış ve Bulgaristan'ın Harbe İştiraki*, Çev. M. Murat, İstanbul Askeri Matbaa, 1932, s. 68-69.

¹¹ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı* (BOA), Hariciye Nezareti (HR), Siyasi Kısım (SYS) 2401/15, 1, 29 Temmuz 1914, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya.

¹² *Aynı Belge*.

¹³ BOA, HR. SFR. 04. 459/94, 1, Sofya Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne.

¹⁴ Halk Partisi lideri ve 1911-1913 yıllarında Başbakanlık yaptı.

¹⁵ *Aynı Belge*.

¹⁶ *Aynı Belge*.

¹⁷ I. Dünya Savaşı arifesinde Bulgar siyasi hayatında başlıca iki siyasi grup vardı. İvan Geşof'un lideri olduğu Narodna (Halk) Partisi ile Progresist (ilerici) Partisi Rus taraftarıydı ve bu partilere "Rusofil" deniliyordu. Bu partiler Türkiye ve Almanya düşmanlarıydı. Makedonya'ya Rusya'nın yardımı ile sahip olacaklarına inanıyorlardı. Rusları kendi deyimleri ile "obvoboditel"

görülmekte olan bütçe kanununun hemen kabul ve onaylanmasını Başbakan V. Radoslavof, Meclis'ten açıkça talep ettiği gibi, ordunun ihtiyacı için yüz elli milyon franklık bir tahsisatın da acilen verilmesine dair bir kanun tasarısı hazırlanmasını istemiştir. Öte yandan Bulgar Hükümeti, bakanların daha serbest çalışmalarını temin etmek için Sobronya celselerini bir müddet tatil etmeye karar vermiştir. Kısacası Bulgaristan, Avusturya-Sırbistan ihtilafına hiçbir şekilde katılmamakla birlikte kendi milli gayeleri için uygun şartları beklemekte ve ona göre hazırlıklar yapmakta olduğu açıktır¹⁸.

Diğer taraftan Sofya askerî ataşesi Mustafa Kemal, Avusturya askerî ataşesinin iki kurmay tarafından ziyaret edildiğini, bunların Bulgar Genelkurmayı ile görüşüğünü Harbiye Nezareti'ne aktarmıştır. Mustafa Kemal'in tahminine göre, Bulgar ordusu tamamen Avusturya'nın göstereceği stratejik hedeflere karşı kullanılacaktı. Avusturya'dan gelen bu kurmay subaylar, hükümetlerinden aldıkları talimata ve Bulgar Genelkurmayından verilen esaslar çerçevesinde çalıştıkları aktarılmıştır. Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nin Avusturya politikasına yakın ve Bulgar dostluğuna saygılı kalması halinde Bulgaristan'ın Romanya üzerine yürüme ihtimalini Harbiye Nezareti'ne bildirmişti¹⁹.

Mustafa Kemal aynı raporunda, Bulgaristan lehine olan bu durumun gerçekleşmesine izin verilmesi, Osmanlı Devleti için tehlike arz edeceğinin altını çizmişti. Daha sonra Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nin henüz hiçbir Avrupa grubuyla ittifak yapmadığından, bu ilk safhalarda Bulgaristan'a dost gibi görünerek Avusturya-Sırbistan muharebesinin genişlemesi ve Bulgar ordusunun Romanya üzerine yürümesi halinde, Osmanlı Hükümeti'nin yapacağı şeyin, Bulgaristan'ı ezmek olduğunu aktarmıştı. Mustafa Kemal böyle bir hareket ile Yunanistan ile Adalar meselesinde, Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına uygun bir uzlaşma yapılacağı kanaatindeydi. Kısaca Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu olağanüstü olaylardan elde edebileceği en faydalı sonuca, Bulgaristan'ın ilerlemesinin engellenerek, Adalar meselesini Osmanlı Devleti lehine çözümlene çarelerinin birleştirilmesiyle ulaşabileceği inancındaydı²⁰.

Mustafa Kemal'in üzerinde durduğu husus, yani Bulgaristan'ın Avusturya-Sırbistan ihtilafından istifade ederek topraklarını genişletmesi, Romanya Sofya elçisi Gheorghe Derussi [1870-1931] ile Fethi Bey arasında da gündeme gelmiştir²¹. Romanya elçisi, Bulgaristan'ın büyümesi bütün Balkan devletleri için bir tehdit oluşturacağından, Yunanistan ile Osmanlı Devleti'nin uzlaşmasının tam zamanı olduğunu belirtmiştir. Öyle ki G. Derussi Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında bir anlaşma zemini oluşturmak adına, Yunanistan'ın Adalar meselesinde Osmanlı Devleti'ne kolaylık sağlaması konusunda hükümetine yazdığını ilave etmiş, hatta bu hususu temin etmek için bizzat hükümetinden yetki istediğini Fethi Bey'e iletmişti²².

Nitekim Fethi Bey de G. Derussi ile aynı düşüncededir. Fethi Bey, Balkan hükümetleri arasında bir yumuşamaya ihtiyaç olduğunu ve Bulgaristan'ın genişlemesine Romanya ve Osmanlı Devleti'nin engel olması gerektiğini Romanya elçisine söyledikten sonra, Adalar meselesi Osmanlı Devleti lehine hallolması şartıyla Yunanistan'ın da buna dahil olabileceğini aktarmıştır. Ayrıca Fethi Bey, büyük devletlerin hiçbirine karşı taahhüt altına girmeden Bulgaristan'a karşı böyle bir Balkan ittifakı kurulması gerektiğini Hariciye Nezareti'ne ve gerekirse İstanbul Romanya elçisine de buna dair görüşlerini yazacağını G. Derussi'ye bildirmişti²³.

Diğer taraftan²⁸ Temmuz'da Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesi, Alman otoritelerince genel savaşın başlangıç işareti gibi sayıldı. Alman İmparatoru II. Wilhelm [1888-1918] aynı gün Osmanlı Hükümeti ile Rusya'ya karşı bir antlaşmaya varılması için görüşmelerin hızlandırılmasını emretmişti²⁴. Bununla birlikte Romanya ile Yunanistan ise, başlayan Avusturya-Sırp savaşında tarafsız kalmaya, ancak savaş sonucunda Balkan devletlerinin sınırlarında değişiklik

---

yani "kurtarıcı" olarak görüyorlardı. Diğer bir grup ise Almanya ve Avusturya yanlısı Liberal Parti ile Nasyonal Liberallerdi. Başbakan Radoslavof "Germanofil" adı verilen bu grupta bulunuyordu. Altan Deliorman, *Mustafa Kemal Balkanlarda*, 2. Baskı, Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım, İstanbul 2009, s. 41-42.

¹⁸ Aynı Belge.

¹⁹ Tetik, *Sofya Askerî Ataşesi Mustafa Kemal'in Raporları*, s. 115.

²⁰ Tetik, *age*, s. 115 116.

²¹ BOA, HR. SFR. 04. 877/83, 4, 28 Temmuz 1914, Sofya Sefiri Ali Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya.

²² BOA, HR. SFR. 04. 877/83, 12, 2 Ağustos 1914, Sofya Sefiri Ali Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya.

²³ Aynı Belge

²⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi IX Cilt, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, TTK Yay., Ankara 2011, s. 380.

yapılacak olursa meseleyi menfaatleri bakımından inceleyip bir karar verdiler²⁵. Osmanlı Devleti'nin Almanya ile gizli ittifak anlaşması imzalaması Türk-Bulgar görüşmelerinin seyrini de değiştirmiştir. Zira Osmanlı Devleti bu ittifaktan sonra Bulgaristan'ı kendi safına çekmek için teşebbüslerde bulunacaktır. Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ı kendi safına çekmesi başlangıçta zor görünüyordu. Savaşın başında Sofya Sefiri Ali Fethi Bey, Avusturya-Sırp ihtilafında Bulgaristan'ın tarafsız kalacağını, savaş çıkması halinde Osmanlı Devleti ile lehine hareket etmeye hazır olduğunu, savaşın başında Hariciye Nezareti'ne iletmişti²⁶.

Coğrafi konumundan dolayı Bulgaristan I. Dünya Savaşı'nda hangi tarafta yer alacağı konusu Osmanlı Devleti için oldukça önemlidir. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile aynı safta yer alması kesinleşmedikçe Berlin-Viyana-İstanbul bağlantısının kesinleşmesi mümkün değildi. Diğer taraftan İtilaf Devleti safında yer alabilecek bir Bulgaristan Edirne üzerinden İstanbul'u tehdit edebilirdi. Bu tehlikenin önünü alabilmek için Osmanlı Devleti, Balkanlarda takip edilecek politika hakkında Osmanlı Vekiller Encümeni iki önemli toplantı yapmıştır. 9 Ağustos 1914 tarihinde yapılan birinci toplantıda; Almanya'ya sezdirilmeden savaşın dışında kalarak zaman kazanma, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan ile müzakerelere başlama ve müzakerelerden kesin bir sonuç alınmaya kadar fiilen savaşa katılmama kararı alınmıştır²⁷.

14 Ağustos 1914 tarihli Vekiller Encümeni toplantısında ise dört önemli karar alınmıştır. İlk olarak Bulgarların hemen seferberlik icra etmeleri ve bunun ikmalini müteakip hareketlerini temin etmek, bu taktirde Halil Bey[Menteşe] [1874-1948] Bükreş'e gidip Yunan murahhası ile iki devlet arasında Adalar'ın Osmanlı Devleti'ne terki şartıyla bir ittifak mukavelesi akdine çalışacaktır. İkinci olarak birinci şık temin edilmez ise Osmanlı Devleti, Romanya ve Bulgaristan arasında savunma ittifakı yapmaya çalışacaktır. Üçüncü olarak, Adalar ve Selanik hinterlandının Yunanistan'a, Besarabya'nın Romanya'ya, Manastır vesairenin Bulgaristan'a, Batı Trakya'nın bir kısmının Osmanlı Devleti'ne verilmesi şartıyla dört devlet arasında İtilaf Devletleri aleyhine hemen hareket edebilecek tarzda bir ittifak yapılması. Bu suret Romanya'ya, Alman ve Avusturya büyükelçilerinden biri tarafından teklif edildikten sonra müzakere olacaktır. Son olarak dördüncü karar ise, bu üç şık gerçekleşmediği taktirde Yunan murahhası ile Adalar meselesi için görüşülecek ve Adalar'ın Osmanlı Devleti'ne bırakılması şartıyla savunma antlaşması yapılacaktır²⁸.

Ancak Talat Paşa ve Halil Bey'in Bulgaristan ve Romanya ile anlaşmak üzere Sofya ve Bükreş'e yaptıkları seyahatten beklenen sağlanamadı. Sadece Bulgaristan ile bir savunma anlaşması imzaladı²⁹. Romanya ise böyle bir ittifaka bile yanaşmadı. Yunan diplomatları ile Adaların Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi konusunda yapılan görüşmeler de çıkmaz da kaldı³⁰.

Bulgar Hükümeti Talat Bey ile yaptığı anlaşmaya rağmen savaşa girmekte acele etmemiştir. Bir ittifak antlaşması imzalsada da Bulgar Hükümeti tarafsızlığını kullanarak mümkün olduğu kadar fazla taviz istemektedir. Buna göre Bulgaristan Osmanlı Devleti ile birlikte savaşa girmek için şu şartları öne sürmüştür: Doğu Makedonya'nın ve Edirne'deki Karaağaç kasabası ile tren istasyonunun kendilerine verilmesini, Meriç'e kadar olan Bulgar sınırının Svilengard'a Cisri Mustafa Paşa'ya kadar uzatılmasını ve bütün Bulgar göçmenlerinin yerleştirilmelerini istemektedir. Kabulü mümkün olmayan bu şartlar üzerine Fethi Bey ve Mustafa Kemal, Bulgar Harbiye Nazırı General Kovachev [Stiliyan Kovachev][1860-1939]ve Genelkurmay Başkanı Zhekov [Nikola Zhekov][1865-1949] ile görüşürler. Sofya'ya gelirken İstanbul'da imzalanan ateşkese ait haritaları beraberinde getiren Mustafa

²⁵Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. 2, K. IV,TTK Yay., Ankara 1991, s. 668- 669.

²⁶BOA, HR. SFR. 04. 877/83, 1, 25 Temmuz 1914, Sofya Sefiri Ali Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya.

²⁷Sarıay, *agm*, s. 263.

²⁸Sarıay, *agm*, s. 263.

²⁹Osmanlı hükümeti adına Talat Bey ile Bulgaristan adına Başbakan Radoslavof arasında imzalanan bu anlaşma Padişah Mehmet Reşat [1844-1918] tarafından da tasdik edilmiştir. Yedi maddeden oluşan bu ittifaka göre; her iki taraf birbirlerinin sınırlarına saygı gösterecek, taraflardan biri herhangi bir Balkan ülkesinin saldırısına uğrarsa, diğer taraf müttefikinin talebi üzerine saldırgan devlete savaş ilan edecek, taraflardan biri müttefikinin muvafakatini almadan bir başka Balkan ülkesiyle savaşa girer ve müttefiki de bu savaşa katılmak istemezse müttefikini gözetir bir tarafsızlık içinde bulunacaktır. İttifak, savaş sonuna kadar geçerli olacak, mevcudiyeti ve maddeleri gizli kalacaktır. Bu gizli ittifak Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya bulunduğu tehlikeye yönelik Bulgaristan'a herhangi bir yükümlülük getirmemekteydi. Sadece Yunanistan üzerinde caydırıcı bir etki söz konusuydu. Sarıay, *agm*, 265.

³⁰ Karal, *age*, s. 389.

Kemal, Bulgar isteklerinin anlaşmaya³¹ aykırı olduğunu gösterir. Mustafa Kemal'e göre, Bulgar Kralı Ferdinand, Balkan Savaşı sonunda Sırlara ve Yunanlılara saldırarak Edirne'yi kaybetmiştir ve şimdi fırsattan yararlanarak bir şeyler kazanmak istemektedir³².

2.Çanakkale Deniz Savaşları'nın Balkan Devletlerindeki Tesiri

Balkanlar, I. Dünya Savaşı boyunca harbin geleceği konusunda önemli bir belirleyici coğrafyadır. İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı zorlaması ve bu operasyonun gerçekleşmesi halinde Balkan milletlerinde İtilaf Devletleri lehine bir etki bırakacağından, Çanakkale Cephesi her iki muharip taraf için oldukça önemliydi. Diğer taraftan İtalya'nın İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa katılması üzerine hesaplar Bulgaristan üzerine yoğunlaşmıştır. Bulgaristan'ın kararı, ülkenin hem Boğazlar'a hem de daha yenilmemiş bulunan Sırbistan'a olan stratejik konumundan dolayı İttifak ve İtilaf Devletleri açısından çok önemliydi³³. Ancak Çanakkale'deki İtilaf Devletleri'nin taarruzları ve Balkan devletlerini kendi safına çekme teşebbüslerine rağmen İttifak Devletleri Balkanlarda ciddi bir tedbir almamıştı.İtilaf Devletleri Bulgaristan'ı kendi safında savaşa sokarak Osmanlı Devleti, Romanya ve Yunanistan'ı tehdit edebilir ve baskı altında tutabilirdi³⁴.

Ali Fethi Bey 21 Mart 1915 tarihli ve 141 numaralı raporunda, Çanakkale Boğazı'nın İtilaf Devletleri tarafından bombalanmasının Balkanlardaki tesirinden bahsetmektedir. Bu tahriratında Fethi Bey, Osmanlı Devleti'nin Çanakkale'deki son başarısı, Bulgaristan'da iyi bir etki bıraksa da İtilaf Devletleri'nin devam eden taarruzları Bulgar kamuoyunda gittikçe Osmanlı Devleti aleyhine bir tutum oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'na taarruza başlaması üzerinden bir ay geçmesine rağmen, İttifak Devletleri'nin Balkanlarda olası bir tehlikeye karşı hiçbir tedbir almadıklarını ilave etmiştir. Bununla birlikte İtilaf Devletleri'nin bu taarruzları devam etmesi yalnız İstanbul'u tehdit etmekle kalmayıp aynı zamanda Balkan milletlerinde İttifak Devletleri aleyhine bir etki bırakacağından bu tehlikeye karşı mutlaka bir önlem alınması gerektiği Fethi Bey tarafından Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya arz edilmiştir³⁵.

Nitekim Hariciye Nazırı Said Halim Paşa 25 Mart 1915 ve 135 numaralı telgrafında, 21 Mart tarihli Atina gazetelerinde, Bulgaristan'ın tarafsızlıktan çıkarak Yunanistan ile ittifak antlaşması imzaladığından bahsettiğini ve Bulgaristan'ın Yunanistan ile ittifaka meyilli olup olmadığını bildirilmesini istemişti³⁶. Said Halim Paşa'nın bu telgrafına Fethi Bey cevap olarak, Bulgaristan'ın Yunanistan ile ittifakını, Bulgar Hükümeti'nin inkâr ettiğini yazmıştı. Fakat Avusturya-Macaristan'ın, Sırbistan'a karşı askerî harekât yapmadıkça bu ve bunun gibi söylentilerin çıkmasının doğal olduğunu aktarmıştı. Nitekim Fethi Bey bir süreden beri ifade etmiş olduğu ancak hiçbir neticeye ulaşmamış Sırbistan üzerine yapılacak askerî harekât, bu gibi tehlikelerin önünü alacağından, İttifak Devletleri kuvvetlerinin Balkanlarda bir araya gelmek için teşebbüslerde bulunmaları gerektiği kanaatini özellikle Hariciye Nezareti'ne iletmişti³⁷.

Diğer taraftan Fethi Bey 29 Mart 1915 ve 158 numaralı raporunda, Bulgar Başbakanı Vasil Radoslavof'un³⁸ Bulgar Millî Meclisi Sobranya'da Bulgaristan'ın şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de şiddetle tarafsız kalmaya devam edeceğini ve Bulgaristan'ın şimdiye kadar hiçbir taraf ile siyasi taahhüt altına girmediği gibi bundan sonra da girmeyeceği beyanatını Hariciye Nezareti'ne bildirilmişti. Nitekim Bulgar Hükümeti, Bulgaristan'a teklifte bulunan devletlerin hep kendi hesaplarını yaparak Bulgaristan'ı kendi maksatları için kullanmak istediklerini düşünmektedir. Bu vaatler gerek İtilaf Devletleri'nden gerekse İttifak Devletleri'nden gelsin Bulgar Hükümeti'ni

³¹Bu istekler, Balkan Savaşı'ndan sonra Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında İstanbul'da imzalanmış olan protokole aykırıdır. Bu protokolün beşinci maddesinin c fıkrasında "bütün müşterek hudut boyunca 15 kilometrelik bir mıntıka dahilinde emlakın ihtiyârî olarak müteakilen mübadelesinde ittifak edildiği" kaydı vardır. *Tarihte Türk- Bulgar İlişkileri*, s 89.

³²Turan, "Sofya'da Türk Askerî Ataşesi Mustafa Kemal...", s 141. Okyar, a.g.e.,s. 216.

³³Ayşe Özkan, *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırlar (1878-1918)*, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul 2013, s 342.

³⁴Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, C. 3, K. II*,TTK Yay., Ankara 1991, s. 230.

³⁵Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA), Hariciye Nezareti (HR), Sofya Sefareti (SFR. 04.)404/39, 2, 21 Mart 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya.

³⁶BOA. HR. SFR. 04.281/69, 2, 25 Mart 1915, Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

³⁷BOA, HR. SFR. 04.281/69, 1, 26 Mart 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya.

³⁸1913-1918 yılları arasında Bulgaristan Başbakanı olan Radoslavof, I. Dünya Savaşı'nda Bulgaristan'ın Almanya ile ittifak yapması gerektiğini savunmuş ve Bulgaristan'ın İttifak Devletleri tarafında savaşa girmesinde önemli bir rol oynamıştır.

tarafsızlığından çıkarmayacakları gibi Bulgaristan menfaatleri ihlal edilinceye kadar tarafsız kalmakta ısrarcı idi³⁹.

2.1. Çanakkale'nin İngiliz ve Fransızlar Tarafından Bombalanması ile İlgili Bulgar Basınında Çıkan Haberler

Kampana Gazetesi 20 Şubat 1915 tarihli nüshasında, Boğazlar meselesi, Türkler için ne kadar önemli ise Bulgaristan ve Romanya için de aynı derece öneme sahip olduğunu yazdıktan sonra yazısına şu suretle devam etmiştir: *Boğazların Düvel-i Muazzama'dan birinin eline geçmesi, Bulgaristan'ın istikbâli ve Romanya'nın istikbâl-i iktisadiyyesi üzerine fevkalade mühim te'sîrât icra edecektir. Türkiye bugün nispeten zayıf bir halde olduğu için, Boğazların onun elinde kalması bizim menfaatimiz noktasından pek ziyade mültezemdır. Onun için biz bu cidalde Türklerin muvaffak olmasını temenni ederiz. Zira bu hususta onların muvaffakiyeti bizim muvaffakiyetimiz demektir. Bizde Boğazlar ile İstanbul'a garb veya şimal Düvel-i Muazzama'sından birinin yerleşmesine meserretle iltizâm etmekte olanlar, Bulgaristan'ın menfaatini ve onun emel-i milliyesini düşünmeyenlerdir*⁴⁰.

Preporeç Gazetesi Boğazların zorlanması ile ilgili yazısında, İngiliz ve Fransız donanmalarının Çanakkale Boğazı'nda attıkları top seslerinin, Bulgaristan arazisinde de işitildiğini ve bu top seslerinin Bulgaristan için bir uyarı olması temennisinde bulunmuştu. Preporeç Gazetesi ayrıca, Bulgaristan'ın gerek doğuda ve gerek batıdaki milli emellerini etkileyecek olan bu top seslerinin anlamını, Bulgar Hükümeti idrak etmezse, Bükreş Antlaşması neticesinde Bulgaristan ne hale düşmüşse, Boğazların İngiliz ve Fransız donanmaları tarafından zapt edilmesinden sonra da aynı duruma düşeceğini yazmıştı.⁴¹

Rusya yanlısı olarak bilinen Mir Gazetesi, Boğazların zorlanmasıyla ilgili yazısında şu ifadeler yer almıştı:

Bazı gazeteler Çanakkale bombardımanının nümâyîş ve lâtife olduğunu iddia ediyorlar. Bu hareketin lâtife mi yoksa harbin yeni bir safhası olduğu yakında meydana çıkacaktır. Vaktiyle mağlup olmuş Osmanlıların imdadına yetişen ve onların İstanbul'da kalmalarını sağlamak için Rusya ile uğraşan İngiliz ve Fransız donanmaları, bu defa Rusya'ya açmak üzere Boğaz istihkamlarını birer ıskat etmeleri, İstanbul efkâr-ı umumisinde ne te'sîrât hâsıl edeceğini herkes idrak eder. Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov ve Edward Grey'in [1862-1933]⁴² beyanatları ve Çanakkale'nin bombardımanı arasında bir irtibat olduğuna hiç şüphe etmemelidir. Bu hareket gayet etraflı düşünülmüş bir plandır ki, ancak şimdi mevz'-i icraya vaz'î edebiliyor. Boğazların zorlanması, Balkanlarda bir heyecana sebep olmaması mümkün değildir. Dün Bulgar toplarının tarâkası aks eden yerlerde, bugün İngiliz ve Fransız sefâin harbiyesinin top sedaları tanin-i endâz oluyor. İhtimal ki yakında Fransız ve İngiliz askerleri, vaktiyle Bulgar askerinin istila ettiği ve oradan Marmara'ya doğru ilerleyen yorgun düştüğü sahile ineceklerdir. Bütün bu halin neticesinde bir şey tezâhür ortaya çıkıyor ki, o da bu mücadele-i uzmâda Balkan devletlerinin hala elleri bağlı dilsiz seyirci gibi kalıp kalmayacakları meselesidir. Balkanlar artık ateş almıştır. Eğer Balkan milletleri kendi menfaatlerini düşünüyorsa ve istikballerini ebedi bir tehlikeye sürüklemek istemiyorlarsa, bu mücadeleye iştirak etmemeleri mümkün değildir. Balkan milletleri bugün kendi arasında mevcut ihtilaf ve nizâyı terk ve Bükreş Antlaşması'nı ortadan kaldırıp millet-i esâsât-ı adilesi üzerine yeni ittifak etmeleridir. Bugün onların cümleten menfaati, İtilaf-ı Müselle ile birlikte olduğunu hiç kimse inkâr edemez⁴³.

Son olarak Dnevnik Gazetesi Boğazların zorlanması ile ilgili yazısında, İstanbul'un Ruslar tarafından zapt edilmesinin Bulgaristan için doğuracağı zararları iktisadî ve siyasî olarak ele almıştır. Dnevnik Gazetesinin bu yazısında şu ifadeler yer almıştır:

İstanbul'un Ruslar tarafından zapt olunmasının Bulgaristan için tevlihd edeceği zararlardan en hakikisi, Bulgaristan'ın iktisadiyen mahvolmasıdır. Zira Türkiye, bizim mahsulât-ı ziraiyye ve sanayimiz için önemli pazardır. Bizim yağımız, peynirimiz, etimiz vesaire erzakımız hep şark zevk-i selimine göre ihzâr olduğu için, ancak Türkiye gibi şark

³⁹BOA, HR. SFR. 04.281/73, 2, 29 Mart 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya.

⁴⁰BOA, HR. SFR. 04. 460/40, 6, Sofya Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne.

⁴¹Aynı Belge.

⁴²1905-1916 yılları arasında İngiltere Dışişleri Bakanı.

⁴³Aynı Belge.

memleketlerinde pazar revâc buluyor. Kezâlık bizim mahsulât ve ma'mûlât -ı sanayimiz de yalnız Türkiye'de müşteri buluyor. Türkiye Anadolu sahilinden çıkarıldığı zaman, bizim bütün o mahsulât ve mamulatımız diğer bir pazar buluncaya kadar Bulgaristan dahilinde kalacaktır. Halbuki bu yeni mahreç, bizden birçok yeni vukuf ve ma'mûlât isteyeceklerdir ki, bunun istihsalı o kadar kolay bir şey değildir⁴⁴.

Yeni komşunun bize ducâr edeceği felaket-i iktisadiyeden maada bizim için büyük bir felaket-i siyaside hazırlayacaktır. O taktirde bizim siyaset-i hariciyemiz, münhasıran Rusya tarafından idare olunacak ve nazırlarımız körcesine Rusya'ya tabi olan mutaassıp Rusofillerden ibaret bulunacaktır. Yeni hududumuz da, Rusya'nın hudud muhafızları bulunacak ve onlar karşısında bizimkilerin hiçbir ehemmiyeti olmayacaktır. Artık bizim istikbalimizin ne olacağı pek kolay anlaşılıyor. Hayat-ı siyasiye-i dahiliyemizde vatanın istiklalini muhafaza etmek isteyenler ile vatanı bir Rusya vilayeti hükümetine koymaya çalışanlar arasında mücâdelât-ı şiddet çıkacağı gibi, hanedanlık vesaire gibi meseleler de bu mücâdelâtı teşdid edecek ve bu suretle dahil-i memlekette büyük iğtişâş zuhur edecektir. İş bir kere bu hale gelindikten sonra, bu karışıklıkların teskini için Arnavutluk'un olduğu gibi haricen fevt ve müdahalesine ihtiyaç hasıl olacaktır. Artık bu hale düşmüş ve kuvvetli bir Sırbistan ile Rusya arasında sıkışmış kalmış olan Bulgaristan'ın istiklali ne olacağı teemmül olunsun!⁴⁵

Bizde bazıları İngiltere'nin muavenetinden ümidvar olarak müteselli olmak istiyorlar. Ve İngiltere'nin bizim mahvımıza razı olmayacağını söylüyorlar. Halbuki Rusya, Boğazlara el koyduktan sonra bizim İngiltere'ye ne faydamız olur ki, bizi muhafazaya gayret etsin! Yoksa sırf bir maksad-ı insaniyet uğruna mı İngiltere bizim için Rusya ile muharebe edecek? Bu ümide bel bağlamak ahmaklıktır. Velhasıl Türkiye, Bulgaristan için yegâne pazardır. Ve Bulgaristan bu pazarın idamesi için hiçbir fedakârlıkta bulunmamaktadır. Türkiye'yi Düvel-i Muazzama'dan hangisi zapt ederse etsin, bunun neticesi bizim iktisadiyen mahvolacağımız olacaktır⁴⁶.

Çanakkale Boğazı'nın İngiliz ve Fransız donanmaları tarafından zorlanma girişimi Bulgaristan basınında türlü türlü yorumlara sebep olmuştu. Bu konuda Rusofil (Rusya yanlısı) gazeteler ile hükümete yakın gazeteler birbirlerine zıt fikirler ileri sürmüştü. Yarı resmi Narodni Prava ile Utro gazeteleri bu konuda bir düşünce ileri sürmemişlerse de hükümete yakın Kampana ve Dnevnik gazeteleri, Boğazlar ile İstanbul'un Türklerin elinde kalması, Bulgaristan için çok hayati olduğu yolunda bir fikir ileri sürmüşlerdi. Rusya yanlısı ve muhalif partilere yakın olan Preporeç gazetesi ise Boğazlar ile İstanbul'un Fransız ve İngilizlerin eline geçmesini, dolaylı olarak oralarda Yunan hakimiyetinin kurulması gibi sayarak, bunu Bulgarlık menfaatine aykırı bulmuş ve hükümeti uyarmaya çalışmış ise de bu hususta açık bir fikir ileri sürmemişti. Mir Gazetesi, bu konuda daha cesurca davranıp, Boğazlar ile İstanbul'un Türklerin elinden alınması için Balkan hükümetlerinin ittifak etmelerinin gerekli olduğu yolunda bir fikir ileri sürmüştü⁴⁷.

3. Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'na Girişi: Sofya Merkezli Türk-Bulgar Görüşmeleri

Bulgaristan şimdiye kadar savaşa girmeyerek muharebelerde hangi taraf galip gelirse o taraf lehine tarafsızlığını terk edeceği anlaşılmaktadır. Ancak Bulgaristan için milli bir mesele olan Makedonya'daki menfaatlerini ancak İttifak Devletleri tarafında savaşa girmesi ile elde edebilirdi. Bu husus İstanbul'a müzakerede bulunmak üzere gönderilen Bulgar delegeleri Naum Tyufekchiev, Doktor Tochkov ve Colonel Zhekov'a da açıkça söylenmişti. Fakat Bulgaristan her ne kadar İttifak Devletleri lehine tarafsızlığını sürdürse de Osmanlı Devleti için Bulgaristan ile olan sınırın yeniden düzenlenmesi oldukça zordu. Zira Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin elinde ancak İstanbul'un müdafaası ve emniyeti için gerekli mıntıka kalmıştı. Fakat karşı tarafta yer alabilecek bir Bulgar tehdidinin önüne geçmek maksadıyla Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dimetoka Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere yeni bir sınır düzenlenmesi yapılacağını gündeme getirmişti⁴⁸. Diğer taraftan Bulgaristan'a terk edilecek arazi konusunda, Osmanlı karar vericileri arasında zaman zaman farklı görüşler olduğu görülmektedir. Örneğin İstanbul Bulgar Sefiri N. Kulushev, Sadrazam Said Halim Paşa'ya, Midye-Enez hattının Bulgaristan'ın tarafsızlığına karşılık

⁴⁴ Aynı Belge.

⁴⁵ Aynı Belge.

⁴⁶ Aynı Belge.

⁴⁷ Aynı Belge.

⁴⁸ BOA, HR. SFR. 04.260/62, 24, 16 Haziran 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

kendilerine verilmesinden bahsettiğinde, Said Halim Paşa karşılık olarak “muharebe ediniz galip gelerseniz alırsınız” diye kesin bir cevap vermişti⁴⁹.

Bulgar Hükümeti tarafsızlığından daha çok Osmanlı Devleti'nin faydalandığını iddia ediyor ve buna karşılık arazi talep ediyordu. Ayrıca Bulgar Maliye Nazırı D. Tonçeff, Fethi Bey'e Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'a muhtaç olduğunu ve şimdiye kadar Bulgar Hükümeti'nin Osmanlı mühimmatı ve levazımının geçişine izin verdiğini ve Bulgaristan'ın Almanya ve Türkiye ile ittifak etmesinin Slavlığa karşı hıyanet gibi anlaşıldığından, bunun mümkün olmadığını, ancak ileride durum daha müsait bir şekil alıp Türkiye'den talep ettikleri tavizler gerçekleşirse, bu ittifakı Bulgar milletine açıklayarak Osmanlı Devleti ile ittifakın Bulgaristan'ın menfaatine olduğunu ispat edeceğini söylemişti⁵⁰.

Nitekim bu aralar Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ne benzin ve petrol vermekten kaçınıyor ve tren yollarında zorluklar çıkartarak Osmanlı Devleti'ni bu tavizlere zorluyordu. Gerek İtilaf Devletleri'nin teklifleri gerekse Rusya yanlısı gazeteler vasıtasıyla, Bulgar Hükümeti'nin Osmanlı Devleti aleyhine tahrik edildiği bu zamanda, Osmanlı Hükümeti için Bulgaristan'ın isteklerini reddetmek oldukça güçtü. Nitekim Fethi Bey, Sırbistan harekâtının ertelenerek, Bulgaristan'ın harbe Osmanlı Devleti ile birlikte girmesini temin etmek için Dedeağaç civarının Bulgaristan'a verilmesini ve bu minvalde müzakere yapılmasını Enver Paşa'ya bildirmişti⁵¹.

1915 yılı Temmuz ayına gelindiğinde Osmanlı Hükümeti, Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey vasıtasıyla Bulgaristan'a, Osmanlı Devleti'nin mühimmatını geçirmesi, Osmanlı Devleti'nin müttefikleriyle ittifak etmesi ve harbe girmesi şartıyla, Edirne'nin müdafaasını gerektiren arazi Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere, Meriç Nehrinin sağ sahilinden oluşan bir sınır teklif etmişti. Ancak Bulgaristan, sadece Osmanlı mühimmatının geçirilmesine razı olmuştu ve Osmanlı Devleti'nin müttefikleriyle ittifak ve harbe girmeleri şartlarının şimdilik mevzubahis edilmeyeceği cevabını vermişti. Bu teklif üzerine Halil Bey, müzakereye devam etme imkanının olmadığını ve bu şartlar olmazsa müzakerelerin hiçbir neticeye ulaşmayacağını beyan etmesi ile Bulgar Hükümeti bu tekliflerini geri alıp müzakereye devam etmek istediklerini tekrar bildirmişlerdi. Öte yandan Bulgar Hükümeti Halil Bey'e, Kırkkilise'nin (Kırklareli) Bulgaristan'a terkinden bahsetmişlerse de bu kesin olarak reddedilmişti. Bunun üzerine Başbakan Radoslavof'a Osmanlı Devleti'nin teklifine uygun bir hal çare bulması teklif edilmişti⁵².

Ayrıca 18 Temmuz 1915 tarihli Enver Paşa'nın Fethi Bey'e göndermiş olduğu telgrafta, Osmanlı Devleti tarafından teklif olunan şartlardan Bulgaristan'ın harbe girmesi ile birlikte terk edilecek arazinin, Bulgaristan harbe başladıktan sonra teslim edileceği, Almanya'nın yükümlülüğünde olacağı da bildirilmişti⁵³.

Hariciye Nazırı Said Halim Paşa 19 Temmuz 1915 tarihli ve 277 numaralı telgrafında Fethi Bey'e, Bulgaristan İstanbul Sefiri N. Kulushev'in arazi terki hususunda resmi bir teklifte bulunarak Midye-Enez hattının Bulgaristan'a verilmesinden bahsettiği bildirilmiştir. Nitekim Bulgaristan'ın maksadı, böyle bir teklif ile müzakereye girilerek hissiyata göre Meriç hattını elde etmeye çalışmaktı. N. Kulushev'in bu teklifinin şimdilik reddedilmesinin uygun olmayacağından Osmanlı Devleti, bu araziye terk ettiği zaman Bulgar Hükümeti'nin Osmanlı Devleti'ne ne gibi fayda sağlayacağını öğrenmek istenmişti. Bunun üzerine Kulushev, Bulgar Hükümeti ile görüşmek üzere Sofya'ya gitmişti. Said Halim Paşa, N. Kulushev'in İstanbul'a döndüğünde müzakereye ne kadar erken başlanırsa Osmanlı Devleti için o derece iyi olacağından, Sofya'da önemli bir değişikliğe meydan vermeden mümkün mertbe geçiştirilmesini Fethi Bey'den istenmişti⁵⁴.

Diğer taraftan Bulgaristan, Almanya ile bir anlaşma imzalamaya karar verdiğini ve Berlin'e müzakere etmek üzere miralay rütbesinden bir askerî yetkiliyi gönderildiğini Başbakan Radoslavof, Fethi Bey'e bildirmiş ve Fethi Bey'de 24 Temmuz 1915 tarihli ve 365 tarihli rapor ile bunu Hariciye Nezareti'ne bildirmişti⁵⁵.

3.1. Türk-Bulgar Hudut Mukavelesi ve Kırkkilise'nin Terki Meselesi

⁴⁹ Aynı Belge.

⁵⁰ BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 23, 17 Haziran 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁵¹ BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 23, 17 Haziran 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁵² BOA, HR. SFR. 04.260/62, 29, 14 Temmuz 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁵³ BOA, HR. SFR. 04.260/62, 30, 18 Temmuz 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁵⁴ BOA, HR. SFR. 04.260/62, 31, 19 Temmuz 1915, Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁵⁵ BOA, HR. SFR. 04.260/62, 28, 24 Temmuz 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya.

Fethi Bey'in 7 Ağustos 1915 tarihli ve 354 numara ile Enver Paşa'ya gönderdiği raporunda, halk nazarında mevkiini kuvvetlendirmek için Kırkkilise'yi elde etmeyi bizzat Kral Ferdinand'ın istediği bildirilmişti. Bu talep ile aşırı ileri giden Bulgaristan, ilk müzakereye başladığında böyle bir maksadı bulunmamaktaydı. Her ne kadar İtilaf Devletleri'nin Bulgaristan'a karşı takip ettiği siyaset, Bulgarların taleplerini arttırmasına sebep olmuşsa da Kırkkilise için Bulgar Hükümeti'nin tamamen fikir değiştirerek Osmanlı Devleti'ne karşı savaşması zor olduğundan, Kırkkilise'yi vermemekte kesin bir şekilde ısrarcı olunması gerektiği Fethi Bey tarafından Enver Paşa'ya bildirilmişti⁵⁶.

Enver Paşa'nın 7 Ağustos'ta Fethi Bey'e göndermiş olduğu telgrafta, daha önce Halil Bey'in teklif ettiği Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nin mühimmatını geçirmesi, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ittifak etmesi ve Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile birlikte harbe iştirak etmesine karşılık, Kırkkilise'nin doğu tarafından birkaç kilometre arazi, Meriç Nehri'nin tamamı ve bu nehrin batı sahilindeki bütün arazi ile birlikte tren yolu, Bulgar Hükümeti tarafından istendiği belirtiliyordu⁵⁷.

Diğer taraftan İstanbul Almanya Sefiri Wangenheim Sofya'dan geçtiği sırada Başbakan Radoslavof ile görüşerek Kırkkilise'de ısrarcı olunmaması gerektiğini söylemişti. Nitekim İstanbul'daki Bulgar delegeleri Naum Tyufekchiev, Doktor Tochkov ve Colonel Zhekov'da da böyle bir eğilim olmasına rağmen bugün Bulgar delegesi Doktor Tochkov Kırkkilise'de ısrar etmek üzere kesin emir almıştı ve bu teklifi bir gün sonra resmen Osmanlı Hükümeti'ne tebliğ edecekti⁵⁸.

Bulgar Hükümeti'nin Kırkkilise'de bu kadar ısrarcı olmasının sebebi, İtilaf Devletleri'nin kendilerine daha geniş ve belirli teklifte bulunmaları ve Kırkkilise'nin bizzat Kral tarafından istenmesiydi⁵⁹. Öte yandan Başbakan Radoslavof ile görüşen Fethi Bey, gelecekte iki tarafın dostluğunu temin etmek için Kırkkilise'den vazgeçilmesini ve Kırkkilise'nin dahil olduğu bir müzakerenin neticeye ulaşmayacağını Radoslavof'a iletmişti. Nitekim Radoslavof, Kırkkilise'nin Kral tarafından talep edildiğini, harbe girmek ve muhalifler ile kamuoyunu ikna etmek için buna ihtiyacı olduğunu söylemişti. Osmanlı Devleti tarafından Kırkkilise'yi terk etmeme konusunda yapılan ısrar üzerine Radoslavof, Kral Ferdinand ile bu konuda görüşeceğini belirtmiştir ve Kral Ferdinand nezdinde Osmanlı Devleti'nin menfaatini savunacağını vaat etmişti⁶⁰. Bununla birlikte Radoslavof, Halil Bey'in şimdiye kadar kesin bir teklifte bulunmadığını ve yalnız müzakereler ile vakit geçirdiğini Fethi Bey'e aktarmıştı. Bunun üzerine Fethi Bey, kesin bir teklif yapılmasını İstanbul'a bildireceğini cevaben bildirmişti⁶¹.

Öte yandan Başbakan Radoslavof, İtilaf Devletleri'nin teklifleri hakkında Fethi Bey'e malumat vermişti. Bu malumat, İngiliz donanmasının zorlamasıyla Makedonya, İtilaf askeri tarafından işgal edileceği ve daha sonra Bulgaristan'a verileceğinden ibaretti. Ancak Sırbistan ve Yunanistan'ın bunu kabul edeceklerine dair hiçbir malumat, Bulgar Hükümeti'ne ulaşmayıp aksine Sırp'ların eski iddialarında ısrarcı olduklarına dair deliller ulaşmıştı⁶².

Nitekim Enver Paşa'nın 9 Ağustos 1915 tarihinde Fethi Bey'e gönderdiği telgrafta, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti lehine harbe girmesinin Türkiye için çok faydalı olacağını belirtmiştir. Daha sonra Enver Paşa, Halil Bey'in bir gün sonra Bulgaristan'a, önceki teklifi tekrar edeceğini aktarmıştır. Yani Bulgaristan'ın Osmanlı cephanesini geçirmek, müttefikleriyle ittifak edip Alman Genelkurmayı'nın uygun gördüğü anda harbe girmek ve harbe girdikleri anda buna karşılık Bulgaristan'a teslim edilmek üzere Edirne civarında Arda Köprüsü'nden Ahor köyüne kadar Karaağaç'tan beş kilometre kadar uzaktan geçmek üzere bir muhit ile Edirne'nin ve Meriç Nehri'nin batısında⁶³ kalan bütün araziye Bulgarlara vermek ve kanalizasyon hakkını tamamen Bulgarlara vermektir⁶⁴.

Enver Paşa'nın asıl anlamak istediği, Başbakan Radoslavof, savaşa girmeye karar vermiş mi yoksa vakit kazanmak mı istiyordu. Ayrıca Bulgaristan'ın İtilaf Devletleri ile savaşa girme ihtimalinin ne kadar kuvvetli idi. Enver Paşa, Bulgaristan'ın İtilaf Devletleri lehine harbe girme ihtimali varsa bu halde Kırkkilise'yi de vererek Bulgaristan'ı Osmanlı Devleti lehine savaşa sokma taraftarıydı. Ancak ilk önce

⁵⁶BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 032, 7 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁵⁷BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 33, 7 Ağustos 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁵⁸Aynı Belge.

⁵⁹Aynı Belge.

⁶⁰BOA, HR. SFR. 04.260/62, 34, 7 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁶¹Aynı Belge.

⁶²Aynı Belge.

⁶³Bu yerlerin konumu aşağıda verilen haritada işaretlenmiştir.

⁶⁴BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 36, 9 Ağustos 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

Halil Bey'in teklifinde ısrarcı olunmasını beyan ederek, o müzakere de kesilirse o zaman Kırkkilise'nin terk edilmesi fikrindeydi. Dolayısıyla Enver Paşa, bu vaadiyle Bulgaristan'ın harbe gireceğine inanıyordu. Ancak Bulgar Hükümeti, harbe girmek niyetinde mi yoksa vakit mi kazanmak istiyor, bunu Fethi Bey'den öğrenmek istiyordu. Çünkü Enver Paşa, Radoslavof vakit kazanmak fikrindeyse, Osmanlı Devleti ne teklif etse yine bir bahane bulup müzakereleri uzatacağını düşünüyordu⁶⁵.

Fethi Bey, Enver Paşa'nın 9 Ağustos'taki telgrafına aynı gün cevap vermişti. Fethi Bey bu raporunda, Bulgaristan'ın savaşa dahil olup olmayacağı, Alman Genelkurmayı'nın Sırbistan hakkındaki kararına ve Osmanlı Devleti tarafından terk edilecek araziye bağlı olduğu bildirilmişti. Dolayısıyla Türk-Bulgar müzakerelerinin bir an önce neticeye bağlanması Fethi Bey tarafından Enver Paşa'ya iletilmiş ve şimdilik Bulgarların Osmanlı Devleti aleyhine harbe girme ihtimalinin bulunmadığı da beyan edilmişti. Diğer taraftan Almanya'nın Sırbistan üzerine harekete karar verdikten sonra bazı başarılar ihtimal olduktan sonra Bulgar ordusunun hareketinin muhtemel olduğu belirtiyordu⁶⁶.

Resim 2.1: Edirne ve Civarını Gösteren Harita

Kaynak: BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 103.

⁶⁵ Aynı Belge.

⁶⁶ BOA, HR. SFR. 04.260/62, 35, 9 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

Fethi Bey 10 Ağustos 1915 tarihli ve 367 numaralı raporunda, Başbakan Radoslavof ile olan mülakatını Enver Paşa'ya tebliğ etmişti. Buna göre Radoslavof, Kral Ferdinand ile arasındaki görüşmede Kral'ın Kırıkilise'de ısrarcı olduğunu, ancak Halil Bey'in teklifini beklediğini ve cevabını ondan sonra vereceğini Fethi Bey'e bildirilmişti. Nitekim Halil Bey'in teklifinin henüz İstanbul'dan bildirilmediğinden Fethi Bey, Halil Bey'in vereceği teklifi Radoslavof'a bildirmişti. Bu tekliften Radoslavof memnun görünmekle birlikte İstanbul'dan alacağı malumat üzerine bir sonraki gün cevap vereceğini ve Doktor Tochkov'un İstanbul'da müzakereleri sürdürmesi için kalmasını istediğini Fethi Bey'e bildirdi. Nitekim müzakereler Enver Paşa'nın istediği yolda gittiği ve neticeye ulaşacağına ümit olduğu kendisine arz edilmişti⁶⁷.

Radoslavof, Halil Bey'in son teklifinden sonra Miralay Zhekov ve Doktor Tochkov'u Sofya'ya gelmelerini istemişti. Bir gün önce Doktor Tochkov'a İstanbul'da kalması gerektiğini söyleyen Radoslavof, şimdi onu Sofya'ya çağırmişti. Nitekim bu davetin nedeni Radoslavof'a sorulduğunda Halil Bey'in son teklifi üzerine başka esaslar üzerinde müzakere etmek için şimdilik İstanbul'daki müzakereye son verdiğini ve Karaağaç'ın dahi terk edilmemesinin Kral tarafından pek memnun karşılanmadığı söylenmişti. Müzakerelere devam edilmekle birlikte Radoslavof iki güne kadar yeni esasları belirten bir teklifi göndereceğini Fethi Bey'e ilave etmişti⁶⁸.

3.2. Başbakan Radoslavof'un Tyufekchiev Vasıtasıyla Enver Paşa'ya Gönderdiği Teklif

Başbakan Radoslavof, İstanbul'da müzakereye son verdiğini söylemesine rağmen Tyufekchiev vasıtasıyla Enver Paşa'ya yeni bir mektup göndermişti. Bu mektupta Bulgar Hükümeti'nin Kırıkilise'den vazgeçtiği belirtiliyordu. Ancak buna karşılık Tunca sınırının ayrıldığı yerden itibaren Avarız'a kadar Tunca'nın batısı Bulgarlarda kalmak üzere buradan Meriç'e varan ve Meriç'i takip eden bir sınır hattı teklif edilmişti. Nitekim Radoslavof, bu mektup ile teklif ettiği hudut son olarak şöyle kararlaştırıldı: Tunca sınırı Has Köy ve Üsküdar civarından geçerek Mustafa Paşa Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere Meriç Nehrine ulaşacak. Diğer taraftan Arda tren yolu köprüsü Bulgarlarda kalmak üzere Arda'ya gelerek buradan Karaağaç Osmanlı'da kalmak üzere Bosna Köy güneyinden Meriç'e varacak ve Meriç Nehri yatağı değil, sol kenarı geçici hudut olacak ve hudut kesinlik kazanıncaya kadar nehri kullanmak Bulgaristan'a ait olacaktı. Bu yeni sınır hattını Radoslavof, Kral Ferdinand'a kabul ettireceğini Tyufekchiev'e bildirmişti. Nitekim Radoslavof, bu yeni teklifiyle Makedonya haricinde toprak kazanabileceğini Kral Ferdinand'a göstermek istemişti. Diğer taraftan Enver Paşa, Colonel Zhekov İstanbul'dayken kendisine Sırbistan'ın ortadan kaldırılmasını teklif etmişti ve bunu Radoslavof'u gördüğünde bu konu hakkında ne düşündüğünü sormasını Fethi Bey'den istemişti. Çünkü Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın Rusya'ya karşı hareketinin sona ermek üzere olduğu ve Bulgaristan'ın harbe girişi temin edilir edilmez Sırbistan üzerine harekât edileceği yazılmıştı⁶⁹.

16 Ağustos ve 383 numaralı tahriratında Fethi Bey, Kral Ferdinand'ın Kırıkilise'de ısrarının devam ettiğini ve Tyufekchiev'in Enver Paşa'ya takdim ettiği mektubun Kral'ın bilgisi dışında yazıldığını belirtiyordu. Her ne kadar Tyufekchiev Sofya'ya geldiğinde Enver Paşa ile yaptığı son görüşmeyi Hükümetine bildirirse de Kral'ın bu mektuptan haberi olduğu Fethi Bey tarafından bilinmekteydi. Diğer taraftan Sırbistan harekâtı hakkında Başbakan Radoslavof'un ne düşündüğü kendisine sorulduğunda, Alman ve Avusturya-Macaristan ile müzakerelerde sona yaklaşıldığı ve her şeyin İstanbul ile olan müzakereye bağlı olduğu cevabı alınmıştı⁷⁰.

Nitekim Almanya'ya bir anlaşma imzalamak üzere giden Miralay Ganchev, alınan karar hakkında sözlü rapor vermek üzere Sofya'ya gelmişti. Fethi Bey'in aldığı malumata göre, bu müzakereden gerek Kral Ferdinand gerekse Bulgar Hükümeti oldukça memnun olmakla birlikte bazı önemsiz detaylar o gün kararlaştırıldıktan ve ertesi gün Sobronya'da bu mesele görüşüldükten sonra ertesi gün Miralay Ganchev Alman Genelkurmayına gidecekti. Miralay Ganchev geri döndüğünde Bulgaristan ile Almanya anlaşığı taktirde Bulgarların Osmanlı Devleti ile olan müzakeresi de sonuca ulaşacaktı. Bununla birlikte her türlü vakit kaybını ortadan kaldırmak üzere Tyufekchiev'e karşı

⁶⁷BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 37, 10 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁶⁸BOA, HR. SFR. 04.260/62, 40, 16 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁶⁹BOA, HR. SFR. 04.260/62, 41, 15 Ağustos 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁷⁰BOA, HR. SFR. 04.260/62, 40, 16 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

mümkün mertebe kolaylık sağlanmasının uygun olacağı Fethi Bey tarafından Enver Paşa'ya arz edilmişti⁷¹.

Nihayet Enver Paşa, Tyufekchiev ile hudut meselesini tamamen hallettiğini 20 Ağustos tarihli telgrafla Fethi Bey'e bildiriyordu. Buna göre Tyufekchiev vasıtasıyla gönderilen Başbakan Radoslavof'un teklifi kabul edilmişti. Bu hudut, Enver Paşa'nın Fethi Bey'e daha önce söylemiş olduğu hudut olup yalnız Karaağaç Bulgarlarda kalmak üzere Orta Karaağaç arazisini ortadan kesen ve Meriç kıvrımını bu suretle birleştiren bir hattın ibaretti⁷².

3.3. Mukavelenin Nihayetinde Çıkan Anlaşmazlık

Türk-Bulgar müzakerelerinde Radoslavof'un Tyufekchiev vasıtasıyla Enver Paşa'ya gönderdiği teklif kabul edilmesine rağmen anlaşmanın imzalanacağı zaman da birtakım problemler çıkmıştı. Antlaşmanın taslağına göre hudut Paşa Çayırı güneyinden Meriç'in batısına geçerek bu nehrin altı kilometre doğrusundaki sırtları takiben İpsala ve Enez'i Bulgarlara bırakarak denize ulaşmaktadır.⁷³Fakat Bulgar Hükümeti tarafından Sofya Sefareti'ne gelen yazılarda sözü edilen yerlerin yani Meriç'in batısının onlara terk edileceğine dair hiçbir işaret yoktu. Nitekim Bulgarlar tarafından teklif olunan bu yeni hudut, Tyufekchiev ile yapılan müzakerelerde de uygun görülmesi mümkün değildi. Çünkü Doğu Trakya'nın gerek iktisadi gerekse askerî olarak doğrudan doğruya Bulgarların kontrolüne geçmesinden bahsedilen bu arazi, gelecekte Türk tarafı için Edirne'nin savunma imkanını ortadan kaldıracığı gibi batıdan gelecek bir istilaya karşı bu hattı müdafaaya imkân bırakmıyordu⁷⁴.

Enver Paşa, Çanakkale'de olduğu için mukavelenin nihayetinde çıkan anlaşmazlık ile İstanbul'a geldiğinde ilgilenmeye başladı. 28 Ağustos 1915'te Fethi Bey'e göndermiş olduğu telgrafında, bu antlaşmada hudut, Radoslavof'un imzasıyla Tyufekchiev'in kendisine getirdiği hudut olduğunu ifade ediyordu. Hatta Enver Paşa'ya bu hududu Radoslavof'un çizdiği de söylenmişti. Nitekim Enver Paşa, Radoslavof'un yeniden pazarlığa girilmeyerek son teklifine sadık kalacağını düşünüyordu. Zira Osmanlı Devleti, teklif edilen bu sınır hattı ile Edirne'nin müdafaasını bile terk ediyordu ve buna rağmen Bulgar Hükümeti kendisinden yeni bir taviz isteyerek Meriç Nehri'nin doğu sahilinde kalan araziyi de istemekteydi⁷⁵.

Bulgar Hükümeti bu yeni teklifini, mektupta hududun tarifi münasebetiyle her iki sahilinde yazılmasından istifade ederek gündeme getirmişti. Bulgar Hükümeti her iki sahil ellerinde bulunmadıkça kanalizasyon ve vapurların yanaşması için gerekli olan iskeleleri inşa edemeyeceklerini ileri sürerek sahilin her iki kısmını istemektedirler. Bunun üzerine Bulgar Hükümeti'nin bu iddiasına karşılık, Osmanlı Hükümeti'nin bu konuda Bulgaristan'a her türlü kolaylığı sağlayacağı, Fethi Bey tarafından Radoslavof'a teklif edilmiş ve mukaveleye buna dair bir madde ilavesi hususu Enver Paşa'ya arz edilmişti⁷⁶. Nitekim Enver Paşa, Bulgarlara Meriç Nehrinde her türlü kolaylığın sağlanacağı ve böyle bir maddenin mukaveleye ilavesini uygun görmüştü⁷⁷. Ancak Radoslavof, Fethi Bey'in son teklifini kabul etmemiş ve hiç olmazsa Meriç Nehri'nin sol sahilinde kalan araziden iki kilometrelik hattın kendilerinde kalmasını istemiş ve son teklifinden vazgeçerek yeni iddialarda bulunmuştu. Bulgaristan Hükümeti'ne ne kadar verilse daha o kadar talep ediyordu ve Osmanlı Devleti Edirne'nin müdafaasını bile terk etmesine rağmen Bulgar Hükümeti isteklerini arttırıyor ve Meriç Nehri'nden sadece kendisi faydalanmak istiyordu⁷⁸.

Nihayet Enver Paşa, Sırbistan üzerine düzenlenecek ortak harekâtı bir an evvel temin etmek için Meriç Nehri'nin doğu sahilinden iki kilometre arazi terkini kabul ettiğini Fethi Bey'e bildirmişti. Bununla birlikte Enez'in kurtarılmaya çalışılması yine aynı telgraf ile iletilmişti. Nitekim bütün bu fedakarlıklar Bulgaristan'ın harbe girmesini temin etmek içindi. Bundan dolayı arazinin tahliyesi ancak Bulgaristan'ın harbe girdiği anda olacaktı. Ancak mukaveleye bu şartın konulması hususunda ısrar edilmemesi yine Fethi Bey'e bildirilmişti. Son olarak Enver Paşa, arazi terkine razı olduklarını

⁷¹Aynı Belge.

⁷²BOA, HR. SFR. 04.260/62, 44, 20 Ağustos 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁷³BOA, HR. SFR. 04.260/62, 50, 24 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁷⁴BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 52, 24 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁷⁵BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 57, 28 Ağustos 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁷⁶BOA, HR. SFR. 04.260/62, 55, 29 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁷⁷BOA, HR. SFR. 04.260/62, 60, 30 Ağustos 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁷⁸BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 52, 24 Ağustos 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

Radoslavof ile doğrudan doğruya görüşmesini Fethi Bey'den istemişti ve bu fedakârlığın son olduğunu da kesinlikle söylemesini istemişti⁷⁹. Ayrıca İstanbul Alman Sefiri Müsteşarı Baron von Neurath mukavelenin imzasının hızlanması için Sofya'ya geleceği ve son müzakereden haberdar olduğu için kendisiyle görüşebileceği Fethi Bey'e bildirilmişti⁸⁰.

Diğer taraftan 31 Ağustos'ta Fethi Bey'e Bulgaristan'ın son arzusunun kabul edildiğine dair Enver Paşa tarafından telgraf çekildikten sonra, Tyufekchiev de aynı gün Enver Paşa'ya her şeyin kabul olacağına dair bir telgraf göndermişti. Bunun üzerine Enver Paşa, Bulgaristan'a yeni teklifin yapılmamasını, sadece vapur ve iskele yapılması için Bulgarların ihtiyacı olan Osmanlı tarafındaki araziden en fazla iki kilometrelik bir arazi verilmesini Fethi Bey bildirmişti. Dolayısıyla Enver Paşa bu teklifi ile Meriç Nehri doğusunun tamamen değil yalnızca Bulgaristan'ın vapur ve iskele yapmak istediği yerleri verme niyetindeydi. Bununla birlikte eğer Bulgaristan, kanalizasyon inşaatı için Osmanlı Devleti tarafındaki sahil boyunca bir inşaat yapması gerekirse buna heyet-i fenniyene kadar arazi lüzum görürse aynı şart dahilinde arazi verileceği yine aynı telgraf ile yazılmıştı⁸¹.

Ancak Fethi Bey 1 Eylül 1915 tarihli raporunda, Radoslavof'un iki kilometre arazi verileceğini öğrendiğini iletmişti. Zira Avusturya-Macaristan İstanbul Sefiri gerek Sofya Sefareti gerekse Talat Bey ile görüştüktan sonra Osmanlı Devleti tarafından iki kilometre arazinin verileceğini Sofya'daki Avusturya-Macaristan Sefirine bildirmiş ve o da Radoslavof'a söylemişti. Dolayısıyla Enver Paşa'nın son teklifinin (Meriç'in doğu sahilinden iki kilometre arazi terk etmek yerine sadece Bulgarların iskele yapmak istediği yerlerin verilmesi) Radoslavof'a söylenmesinin faydasız olduğu ve İstanbul Bulgar Sefirinin de bütün şartların kabul edildiğini gerek Kral Ferdinand'a gerekse Radoslavof'a bildireceği Enver Paşa'ya yazılmıştı. Fethi Bey asıl meselenin arazinin ne zaman tahliye edileceği ve Bulgaristan'a verilecek olan arazinin Osmanlı Devleti ahalisi ve ordusu üzerinde yapacağı tesirlerin dikkate alınması gerektiği yine Enver Paşa'ya arz edilmişti⁸².

Enver Paşa söz konusu bu iki kilometre arazinin verileceğini kimseye söylemediğini, Avusturya-Macaristan Sefiri ile de iki aydır görüşmediğini ve Talat Paşa'nın da bu konuda hiçbir şey söylemediği Fethi Bey'e bildirilmişti. Diğer taraftan Enver Paşa, Bulgar Sefiri N. Kulushev ile hiç görüşmediğini ve kendisinin hiçbir işe memur olmadığı belirtilmişti. Nitekim müzakerelerde soru arazinin tahliyesinde kaldıysa bu konuda başka telgraf göndereceğini ve işin neticelenmesinin mümkün olduğu belirterek bu konudaki tespitleri Fethi Bey'den kendisine yazmasını istemişti⁸³.

Enver Paşa 1 Eylül tarihli telgrafla Fethi Bey'e, Sofya Alman Sefareti ile Radoslavof arasında bir görüşme yapıldığını ve buna göre Meriç Nehri'nin sol taraflarının en geniş olduğu zaman sol sahilin vardığı hattan itibaren iki kilometre arazi Osmanlı Devleti tarafından terk edilecek ve mukavelenin imzasından on beş gün sonra da Dimetoka Bulgaristan'a terk edileceği kararlaştırıldığı bildirilmişti. Ayrıca yine bu görüşmede hudut komisyonu da o tarihte vazifeye başlayacağı ve mukavelenin imzasından otuz beş gün sonra da Meriç Nehri'nin batı sahili tamamen Bulgaristan'a teslim edileceği kararı alınmıştı. Öte yandan Meriç Nehri'nin doğu sahilinin teslimi de hudut komisyonunun görevini tamamladıkça yavaş yavaş teslim edileceği ve mukavelenin imzasından on beş gün sonra Bulgaristan'ın seferberlik ilan etmesi Almanya ile imzalayacakları askeri antlaşmaya ekleneceği kararlaştırılmıştı⁸⁴.

Enver Paşa, Radoslavof ile Alman Sefareti arasında görüşülen bu hususlardan, arazinin teslim zamanı hakkında kararlaştırılanları kabul ediyordu. Ancak Meriç Nehri'nin doğusunda terk edilecek iki kilometre arazi için nehrin en geniş olduğu noktayı başlangıç olarak kabul etmediğini, bunun yerine Meriç Nehri yatağından yani sınır hattından, iki kilometre araziye terk etmeye razı olduğunu Fethi Bey'e bildirmişti. Bununla birlikte bu husus Radoslavof'a bildirilmemişse ondan önce Tyufekchiev ile bu meselenin (Meriç Nehri doğusunda Bulgaristan'ın iskele, vapur ve kanalizasyon inşaatı gibi sınır hattında gerekli olan arazi Bulgar Hükümeti'ne vermek şartı) halledilmesi Fethi Bey'e yazılmıştı. Nitekim bu hudut olmadığı takdirde yine Fethi Bey'e şu hududu kesin olarak teklif etmesini istemişti; Mustafa Paşa ve Edirne Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere hudut bundan sonra bu

⁷⁹BOA, HR. SFR. 04.260/62, 65, 31 Ağustos 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁸⁰BOA, HR. SFR. 04.260/62, 64, 31 Ağustos 1915, Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁸¹BOA, HR. SFR. 04.260/62, 66, 1 Eylül 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁸²BOA, HR. SFR. 04.260/62, 63, 1 Eylül 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁸³BOA, HR. SFR. 04.260/62, 70, 2 Eylül 1915, Harbiye Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁸⁴BOA, HR. SFR. 04.260/62, 69, 1 Eylül 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

hattan sonra güney kenarını iki yüz metre takip ederek Meriç Nehri'nin dirsek yaptığı noktaya gelecek buradan itibaren Karaağaç'a kadar Meriç'in sol sahilini takip edecek daha sonra kabul edilen hat ile Timurtaş'tan (Demirdeş) tekrar Meriç'e varacak bu noktadan itibaren Paşacayı'nın batı hizasına kadar Meriç'in sol sahilini takip edecek ve bundan sonra hudut Meriç Nehri yatağı yani sınır hattına iki kilometre mesafeden paralel olarak geçmek üzere Enez'in kuzeyinde Meriç'in batı kolunun Çataltepe kuzey batısında dirsek yaptığı yere kadar inecektir. Bu dirseği takip ederek Enez Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere Küçük Ada istikametinde körfezi geçerek denize varacak sirtların hattı özellikle Meriç'in iki kilometreden yakın kaldığı yerler Osmanlı Devleti'nde kalacaktır⁸⁵.

Nitekim Fethi Bey 2 Eylül tarihli ve 425 numaralı tahriratında, arazinin tahliyesi ile hudutların büyük çoğunluğunda anlaşmaya varıldığını bildirmişti. Yalnız Mustafa Paşa ve çevresinin Osmanlı Devleti'nde kalmasını Bulgar Hükümeti kabul etmemişti. Teklif ettikleri yeni hudut ise, Doğancı'nın güneyinden ve Meriç Nehri'nden iki kilometre kuzeye bir noktaya kadar nehri takip ederek buradan itibaren Meriç'in sol sahili kuzeyinden en az bir buçuk en fazla iki kilometre mesafeden geçerek Karaağaç'a gelecektir. Timurtaş'tan itibaren en fazla iki kilometre doğuda Meriç'in sol sahilini takip edecek ve Enez Osmanlı Devleti'nde kalacaktır. Fethi Bey bu hududu Enver Paşa'ya iletmışti ve kabul olup olmayacağını hemen bildirilmesini talep etmişti. Diğer taraftan tahliye meselesinde tren hattının 25 Eylül 1915'te yani mukavele tarihinden yirmi beş gün sonra Bulgar memurlarına teslim edileceği Fethi Bey tarafından kabul edilmiş ve bu hususun uygun olup olmadığı bildirilmesi istenmişti⁸⁶.

4. Türk-Bulgar Hudut Mukavelesinin Maddeleri ve Antlaşmanın İmzalanması

Fethi Bey 2 Eylül 1915 tarihli Enver Paşa'ya gönderdiği 427 numaralı raporunda, Türk-Bulgar Hudut Mukavelesi'nin maddeleri bildirilmiştir.

Birinci madde: Hududa dair olup 1 Eylül tarihli telgraf ile tarif edilen huduttan farklı olarak Tatarköy'den (Konstantinov) başlayan hudut Çiftlik Köşk'e kadar Doğancı'yı takip edecektir. Buradan 130 rakımlı tepenin zirvesine kadar gelerek oradan hatt-ı müstakim üzerinden garba doğru döner ve Hacı Köy ve Sövgün mevkillerinin altından geçerek 253 rakımlı tepenin zirvesine vâsıl olur. Paşa mahalli ve Üsküdar Bulgaristan'a terk edilecek ve Doğancı Üsküdar arasındaki hatt-ı icimâi Doğancı'yı Türkiye'de bırakmak üzere Meriç nehrinin sol sahil şimalinde iki kilometre kadar takip eder. Bu noktadan itibaren Karaağaç yazısıyla C harfine kadar hudut tahdid-i hudut komisyonu tarafından asgari bir buçuk kilometre azami iki kilometre mesafe tahliye olunacaktır. Buradan Karaağaç'a ulaşan hat Demirtaş'a kadar devam ederek yeniden Meriç Nehri'ni keserek sol sahile ulaşacaktır. Bu noktadan itibaren en fazla iki kilometre arazi yeniden sol sahili takiben denize ulaşacaktır ve ikinci maddede mezkûr kavâid mucibince tahdid-i hudut komisyonu tarafından tayin olunacaktır.

İkinci madde: Biri Alman birisi Avusturya diğeri İsveçli olmak üzere üç askeri üyeden oluşun bir tahdid-i hudut komisyonu kurulacaktır. Bu komisyonun vazifesi coğrafi ve iktisadi konulara uygun olarak Meriç Nehrindeki hudutta en fazla iki kilometre nehirlerin sol sahilini takip etmek ve Enez mevkiini Türkiye'ye bırakmak üzere hududu temin etmektir. Bu komisyon görevini mukavele imzalandıktan on beş gün sonra ve mümkün mertebe hızlı olarak görevini sona erdirecektir.

Üçüncü madde: Tren yoluna dair olup, mukavele imzalandıktan beş sene müddetle Osmanlı Devleti bu hattı kullanabilecektir.

Dördüncü madde: Şark Şimendifer Kumpanyası'nın Bulgaristan'a devredileceğine dairdir.

Beşinci madde: Bu madde Bulgar tarafından teklif olunmuştur. Bulgaristan kendi arazilerinde kazacakları bir kanal için, Meriç sınır hattı oluşturuluncaya kadar Bulgar Hükümeti Meriç Nehri'nden istifade edebilecektir.

Altıncı madde: Terk edilen arazideki halk iki memleket arasında yürürlükte olan antlaşmadaki hukuktan faydalanacaktır.

Yedinci madde: Bu mukavele tasdik tarihinden itibaren geçerlidir. Mukavelenin onaylanmasına yetkili kişilerin Sofya'da imza tarihinden sekiz gün sonra yürürlüğe girecektir.

⁸⁵BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 69, 1 Eylül 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁸⁶BOA, HR. SFR. 04.260/62, 68, 2 Eylül 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

Ayrıca gerek mukavelenin uygulanması gerekse Osmanlı Devleti'nin tren yolundan istifadesi gibi konulara dair bir ek oluşturulacaktır. Bu ekte Dimetoka 10 Eylül 1915'te yani mukavelenin imzalandığı tarihten on beş gün sonra Edirne Valisi ve Dimetoka Kumandanı tarafından Bulgaristan'ın Hasköy ve Dedeağaç Kumandanlığından oluşundan bir komisyona teslim edilecek ve arazi terki hakkında resmi bir tutanak düzenlenmesi ile tahdid-i hudud komisyonu vazifeye başlayacaktır. 25 Eylül'de tren yolu Bulgar memurları tarafından teslim edilecektir. 30 Eylül'den itibaren hudut komisyonunun belirlediği arazi Türk memurları tarafından tahliyesi ve Bulgar memurları tarafından teslimi bir an evvel gerçekleştirilecektir⁸⁷.

Diğer taraftan bu rapor Enver Paşa ile birlikte Hariciye Nezaretine de gönderilmişti. Nitekim bu maddelerde düzenlenmesi veya ilave edilmesi gereken hususlar varsa bunların Fethi Bey'e bildirilmesi istenmekteydi. Bununla birlikte bütün bu tarihler Bulgar Hükümeti'nin Almanya ve Avusturya-Macaristan ile imzalayacağı ittifak anlaşmasına göre tertip edilmişti. Bu mukavele imzalanır imzalanmaz Türkiye-Bulgaristan arasındaki mukavele de bir an evvel imzalanacaktı⁸⁸.

Ayrıca Fethi Bey 3 Eylül ve 428 numaralı tahrirati ile dünkü tarihle gönderdiği raporundaki tarihleri belirten yeni bir rapor göndermişti. Buna göre tren yolunun Bulgar memurlarına teslim olunacağı 25 Eylül, Alman ordusunun Sırbistan'a karşı harekete geçeceği güne denk geldiğini ve arazinin Bulgarlar tarafına teslim edileceği 30 Eylül günü de Bulgaristan'ın Sırbistan'a karşı harekete edecekleri gün olduğu belirtilmişti. Dimetoka'nın teslim edileceği 10 Eylül günü de Bulgaristan'ın seferberlikten birkaç gün önce olacağı yine aynı tahriratla yazılmıştı⁸⁹.

Nihayet Enver Paşa gerek hudut gerekse tren yolunun teslimi hakkındaki Fethi Bey'in 2 Eylül tarihli tahriratını kabul ettiğini bildirerek itirafnamenin derhal imzalanmasını yazmıştır⁹⁰. Nitekim Fethi Bey'in 7 Eylül 1915 ve 423 numara ile Said Halim Paşa'ya göndermiş olduğu tahriratında Türk-Bulgar Hudut Mukavelesi'nin⁹¹ [6 Eylül 1915] Avusturya ve Alman Sefirleri huzurunda, Fethi Bey ve Radoslavof tarafından imzalandığı bildirilmişti. Bununla birlikte Almanya, Avusturya ve Bulgaristan Sefirleri arasında da bir İttifak ve Muavenet Antlaşması imzalanmıştır. Aynı zamanda Alman Karargâh-ı Umumisinde Almanya, Avusturya ve Bulgaristan arasında bir askeri antlaşma imzalanmıştır. Metni gizli tutulan mukavelenin maddeleri Bulgaristan'ın Sırbistan aleyhine harbe girmesine⁹² karşılık Makedonya'dan bir kısım arazi ile birlikte Sırbistan'dan Morava Nehrine kadar olan arazinin Bulgaristan'a verilmesi ile ilgili olduğu teyit edilmişti. Ayrıca askeri mukavele gereğince 28 Eylül'den itibaren Bulgar ordusunun Sırbistan'a karşı harekât için Alman Genelkurmayı'nın emrine hazır olması şartı da bulunmaktadır⁹³.

Bu anlaşmadan sonra Bulgaristan 12 Ekim 1915 tarihinde Sırbistan'a savaş ilan etti. Böylece iki ateş arasında kalan Sırbistan, daha sonra da İtilaf Devletleri yanında savaşa giren Romanya yenilmiş ve Balkanlardan geçen Berlin-Viyana-İstanbul bağlantısı kurulmuştur. Bulgaristan'ın savaşa girmesi ve Osmanlı Devleti'nin de kuvvet sevk etmesi ile 1916 yılında Galiciya'da Rus orduları durdurulmuş, Romanya ateşkes imzalamaya mecbur kalmıştır. Berlin-Viyana-İstanbul bağlantısının kurulmasından sonra Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan Osmanlı Devleti'ne güvenli bir şekilde askeri yardımlar gelmeye başlamıştır⁹⁴.

Sonuç

Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'nda tarafını belirlemede, yani iki muharip taraftan hangisine yöneleceği meselesinde esas noktayı, Makedonya'daki menfaatleri belirlemektedir. İki muharip

⁸⁷BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 72, 2 Eylül 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁸⁸BOA, HR. SFR. 04.260/62, 73, 3 Eylül 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁸⁹BOA, HR. SFR. 04. 260/62, 74, 3 Eylül 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya.

⁹⁰BOA, HR. SFR. 04.260/62, 75, 3 Eylül 1915, Harbiye Nazırı Enver Paşa'dan Sofya Sefiri Fethi Bey'e.

⁹¹Türk-Bulgar Hudut Mukavelesi hakkında ayrıca bkz. Angel Dobrav, "1915 Yılında Bulgar-Türk Sınırının Düzeltilmesi", XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar İlişkileri, ATASE Yay. Ankara, 2005. Ali Ata Yiğit, "Çanakkale Savaşlarının Ortaya Çıkardığı Stratejik Bir Zorunluluk: Osmanlı-Bulgar Hudut Tashihi Antlaşması", Bilig, S. 63 (2012).

⁹²Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'na girişini, Fethi Bey 9 Ekim 1915 tarihli ve 468 numaralı tahriratında Hariciye Nezaretine bildirmiştir. Bu rapora göre, Bulgaristan Hükümeti İttifak Devletleri ile yapmış olduğu anlaşma gereği Sırbistan'a saldırmak üzere hazırlıklarını tamamladığını ve Sırbistan'a karşı hücum edeceği yazılmıştı. *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2013s 231.

⁹³BOA, HR. SFR. 04.260/62, 81, 7 Eylül 1915, Sofya Sefiri Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya.

⁹⁴Sarıay, "Savaşın İttifaka: I. Dünya Savaşı'nda Türk-Bulgar İlişkileri" s. 269.

tarafından hangisi Bulgaristan'ın Makedonya'daki menfaatlerini temin ederse, Bulgaristan o taraf lehine harbe girme niyetinde idi.

II. Balkan Savaşı ile Bulgaristan'ın topraklarının çoğu Yunanistan, Sırbistan ve Romanya'nın eline geçmişti ve bu devletler İtilaf Devletleri'ne meyilli idi. İtilaf Devletleri Bulgaristan'ı kendi tarafına çekebilmek için Yunanistan, Sırbistan ve Romanya'dan toprak alıp Bulgaristan'a vermek zorunda idi. Aynı zamanda Avusturya-Sırbistan ittifakı başladığı zaman Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki husumet devam ediyordu. Bulgaristan bu husumetin kalkması için Sırbistan'ın adım atmasını bekliyordu. Ancak Sırbistan, Bulgaristan ile doğrudan doğruya müzakere girmekten kaçınmış ve bütün dikkatini Avusturya-Macaristan üzerine toplamıştı. İtilaf Devletleri, Sırbistan ile Bulgaristan arasındaki bu gerginliği gidermek için teşebbüste bulunmuşsa da Sırbistan, Bulgaristan lehine arazi terk etmeye razı olmamıştı. Nitekim bu şartlar dairesinde İtilaf Devletleri'nin Bulgaristan'ı kazanması oldukça zordu.

Bulgaristan, Bükreş Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti ile iyi münasebette bulunmanın Bulgar milli politikasına uygun olduğunu ve Makedonya'daki menfaatlerini Osmanlı Devleti ve İttifak Devletleri ile beraber hareket ederek elde edebileceğini düşünmektedir. Ancak Bulgar Hükümeti, Osmanlı Devleti'nin, ittifak teşebbüslerine rağmen savaşa girmekte acele etmemiş, en uygun koşulları temin edene kadar tarafsızlığını sürdürmüştür.

Bulgar Hükümeti, bu buhrandan savaşa dahil olmadan, tarafsızlığını kullanarak milli hedeflerine ulaşmak istemektedir. Öyle ki bütün muhalif partiler, gazetelere bir beyanname vererek, Bulgaristan'ın hem tarafsız kalması hem de bu tarafsızlık karşısında bazı tavizler elde etmek üzere Rusya ile müzakerelere girişmesi gerektiğini savunmuşlardı. Muhalif fırkaların bu tür yollara başvurmasının nedeni, Bulgar Hükümeti'nin Almanya ve Avusturya hükümetleriyle sürdürdüğü siyasete karşı, Rusya lehine bir kamuoyu oluşturmak ve hükümetin siyasetini değiştirmesi için millet tarafından bir baskı oluşturmaktır.

Bulgar Hükümeti, tarafsızlığından daha çok Osmanlı Devleti'nin faydalandığını iddia etmiş ve tarafsızlığına karşılık, Midye-Enez hattının kendisine verilmesini istemiştir. Bulgaristan'ın amacı, böyle bir teklif ile müzakereye girerek, hissiyata göre Meriç hattını elde etmeye çalışmaktır. Nitekim gerek İtilaf Devletleri'nin teklifleri gerekse Rusya yanlısı gazeteler vasıtasıyla Bulgar Hükümeti'nin Osmanlı aleyhine tahrik edildiği bu dönemde, Bulgaristan'ın isteklerini reddetmek Osmanlı Devleti için oldukça güçtü.

Osmanlı Hükümeti, Edirne'nin müdafaasını gerektiren arazi kendisinde kalmak üzere Bulgaristan ile yeni bir sınır oluşturulmasına razı olmuştur. Osmanlı Devleti bu fedakârlığına karşılık, Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey vasıtasıyla, Bulgaristan'dan, Osmanlı mühimmatını geçirmesi, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ittifak etmesi ve harbe girmesini istemiştir. Ancak Bulgaristan, sadece Osmanlı mühimmatının geçirilmesine razı olmuş ve diğer şartların şimdilik mevzubahis edilmeyeceğini Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir. Bununla birlikte İtilaf Devletleri'nin Bulgaristan'a karşı takip ettiği siyaset, Bulgaristan'ın taleplerini arttırmasına sebep olmuştur. Zira İtilaf Devletleri, Boğazları zorlamak suretiyle Yunanistan, Romanya ve hatta Bulgaristan'ı Osmanlı Devleti ve müttefikleri aleyhine tahrik etmektedir.

Nitekim Çanakkale Boğazı'nın İtilaf Devletleri tarafından bombalanması, Balkanlardaki dengeyi değiştireceği gibi, bu halin gerçekleşmesi halinde, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti, Romanya ve Sırbistan'ın da Avusturya-Macaristan üzerine yürüme tehlikesi vardı. Osmanlı Devleti'nin Çanakkale'deki başarısı, Bulgaristan'da iyi bir etki bıraksa da İtilaf Devletleri'nin devam eden taarruzları, Bulgar kamuoyunu gittikçe Osmanlı Devleti aleyhine çevirmektedir. Ayrıca İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazına taarruza başlamaları üzerinden birkaç ay geçmesine rağmen, İttifak Devletleri, Balkanlarda olası tehlikeye karşı hiçbir tedbir almamışlardı. İtilaf Devletleri'nin bu taarruzlara devam etmesi yalnız İstanbul'u tehdit etmekle kalmayıp, aynı zamanda Balkan milletlerinde İttifak Devletleri aleyhine bir etki bırakacağından, bu tehlikeye karşı bir önlem alınması elzemdi. İtilaf Devletleri'nin Balkan milletlerini, İttifak Devletleri aleyhine harbe girmeye ikna etmeden önce, Sırbistan üzerine askerî harekât düzenlemek suretiyle, bu tehlikenin önü alınabilirdi. Zira Sırbistan'ın bertaraf edilmesi ile Berlin-Viyana-İstanbul bağlantısı kurulacak, Avusturya-Macaristan Sırbistan'daki kuvvetlerini Rusya'ya karşı kullanabilecek ve Sırbistan'ın bertaraf edilmesi ile Romanya baskı altında tutulabilecekti.

Nitekim Bulgar Hükümeti, I. Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri tarafında girmesine karşılık, Osmanlı Devleti'nden Midye-Enez hattı ile birlikte Kırkkilise'nin de kendisine bırakılmasını istemiştir. Bulgar kamuoyunu ve muhalifleri ikna etmek için Kırkkilise'yi elde etmeyi bizzat Kral Ferdinand istemiştir. Bu talep ile aşırı ileri giden Bulgaristan, ilk müzakereye başladığında böyle bir maksadı yoktu. Her ne kadar Bulgaristan, Osmanlı Devleti ile birlikte hareket etmek istiyorsa da sınırın Bulgaristan lehine düzenlenmesi oldukça zordu. Zira Balkan Savaşları neticesinde Osmanlı Devleti'nin elinde, ancak İstanbul'un müdafaası ve emniyeti için gerekli olan mıntıka kalmıştı.

Osmanlı Hükümeti'nin asıl anlamak istediği, Bulgaristan savaşa girmeye karar vermiş mi yoksa vakit kazanmak mı istiyordu. Osmanlı Hükümeti, Bulgaristan'ın İtilaf Devletleri lehine harbe girme ihtimali varsa, bu halde Kırkkilise'yi de vererek Bulgaristan'ı Osmanlı lehine harbe sokma taraftarıydı. Ancak Osmanlı Devleti ilk önce Halil Bey'in önceki teklifinde ısrar ederek, o müzakere de kesilirse o zaman Kırkkilise'yi terk etmek düşüncesinde idi.

Gelecekte iki tarafın dostluğunu temin etmek için Kırkkilise'nin dahil olduğu bir müzakerenin neticeye ulaşması güçtü. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin Kırkkilise'yi terk etmeme konusunda yaptığı ısrar üzerine, Başbakan Radoslavof, Kral Ferdinand ile bu konuda göreceğini ve Kral nezdinde Osmanlı Devleti'nin menfaatini savunacağını vaat etmişti. Radoslavof, İstanbul'a müzakerede bulunmak üzere gönderilen Naum Tyufekchiev vasıtasıyla, Enver Paşa'ya gönderdiği telgrafta, Kral Ferdinand'ın Kırkkilise'den vazgeçtiğini bildirmişti. Nitekim bundan sonra Bulgaristan ile yapılan müzakereler, Osmanlı Devleti'nin istediği yolda, yani Midye-Enez hattı üzerinden sürdürülmüş ve 6 Eylül 1915 tarihinde Osmanlı-Bulgar Hudut Tashihi Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Türk-Bulgar sınırı Bulgaristan lehine yeniden düzenlenmiş ve Dimetoka Bulgaristan'a bırakılmıştır. Dimetoka'yı Bulgaristan'a bırakan Osmanlı-Bulgar Hudut Tashihi Antlaşması, aynı zamanda Bulgaristan'ın Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ittifakını da sağladı. Böylece Bulgaristan'ın savaşa İttifak Devletleri safında dahil olması ile Sırbistan'dan geçen yol denetim altına alındı ve Berlin-Viyana-İstanbul bağlantısı kuruldu.

BİBLİYOGRAFYA

1- Arşiv Kaynakları

HR. SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım)

BOA, HR. SYS. 2401/15, 1.

HR. SFR. 04. (Hariciye Nezareti Sofya Sefareti)

BOA.HR. SFR. 04. 260/62, 12-13-15-16-17-18-22-23-24-28-29-30-31-32-33-34-36-40-44-50-52-55-57-60-63-64-65-66-69-70-72-73-74-75-81.

BOA.HR. SFR. 04.281/69, 1-2.

BOA. HR. SFR. 04.281/73, 2.

BOA.HR. SFR. 04.404/39, 2 .

BOA.HR. SFR. 04. 877/83, 1-2-3-4.

BOA.HR. SFR. 04.260/62, 68.

2. Telif ve Tetkik Eserler

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. 2, K. IV, TTK Yay., Ankara 1991.

DELİORMAN, Altan, *Mustafa Kemal Balkanlarda*, 2. Baskı, Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım, İstanbul 2009.

ERYAMAN, Ayşe, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ı Müttefik Olarak Kendi Safına Çekme Girişimleri", *Savaş Araştırmaları Uluslararası Kongresi, Bildiriler Kitabı*, Çanakkale, 2015, s. 93- 119.

HOWARD, Harry, *Türkiye'nin Taksimi Bir Diploması Tarihi (1912-1923)*, Çev. Salih Sabit Togay, TTK Yay., Ankara 2018.

HRISTOFF, A. *Büyük harbe Tarihi Bir Bakış ve Bulgaristan'ın Harbe İştiraki*, Çev. M. Murat, İstanbul Askeri Matbaa, 1932.

ERYAMAN, Ayşe, *Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Türk-Bulgar İlişkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

KELEŞYILMAZ, Vahdet, “Belgelerle Türkiye’nin Birinci Dünya Savaşına Giriş Süreci”, *Erdem*, C: 11, S31, Mayıs 1999, s.139-153.

NARİNÇ, Ökkeş, *Bulgar Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşında Bulgaristan ve Türk Bulgar İlişkileri*, Gece Kitaplığı, Ankara 2020.

ÖZKAN, Ayşe, *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’na Sırplar (1878-1918)*, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul 2013.

SANCAKTAR, Fatih, “Ali Fethi (Okyar) Bey’in Bulgaristan Sefirliği Dönemindeki Faaliyetleri (Ekim 1913-Aralık 1917)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27/81 (2011), 577-602.

SARINAY, Yusuf, “Savaşın İttifaka: I. Dünya Savaşı’nda Türk-Bulgar İlişkileri, 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu, *Bildiriler Kitabı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Yayınları, Ankara 2015.

TETİK, Ahmet, *Sofya Askerî Ataşesi Mustafa Kemal’in Raporları (Kasım 1913-Kasım 1914)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

TURAN, Ömer, “Balkan Savaşlarından Kurtuluş Savaşı’na Kadar Uzanan Süreçte Türk-Bulgar İlişkileri (1912-1920)”, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askerî-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.